

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **949**

B. Luiten
Pinkstervuur?

AAN DE BROEDERWEG **954**

Schooldag 1996

MEDITATIEF **955**

Dick Noort
Achab - een plaatje... 3

WANDELEN MET

J.T. Oldenhuis
Angst

ACHTERGRONDEN **958**

Jos Douma
Voetius en de praktijk
der godzaligheid

ACHTERGRONDEN **962**

G.J. van Middelkoop
Naar messiaans onderwijs

KERKGESCHIEDENIS **965**

F. van der Pol/G. Duijst
Het lied van de twee
martelaren te Brussel

SYNODE-IMPRESSIES **968**

Peter H. van der Laan

en verder...

Driestarren
Meegelezen
Uit de kerken

PINKSTERVUUR?

Soms word je plotseling ermee geconfronteerd. Gelovige, meelevende gemeenteleden kunnen ineens gegrepen zijn door de boodschap van een Pinkstergemeente. Binnen zeer korte tijd, soms na hef bezoeken van enkele samenkomsten, besluiten ze zich te laten overdopen.

Of het betreft juist mensen, die in hun geloof een zekere onvrede hadden. Een ontmoeting met iemand van een Volle Evangelie Gemeente is dan net als een doorbraak, waardoor het ware licht wordt gezien. Zo gaat men weg, overtuigd van een beter geestelijk leven dan in de kerk werd ervaren. Terwijl de omgeving achterblijft met een hoofd vol vragen: hoe kan dit, wat is dit, wat hebben we verkeerd gedaan?

Presentatie

Vanouds zijn de Pinkstergemeenten voor ons wat ongrijpbaar geweest. Want ze deden niet aan dogma-vorming, zoals dat heet. Er was geen geloofsleer voorhanden, waar

in zij zichzelf presenteerden. Ook worden er vele naamsaanduidingen gehanteerd. Naast 'Puikstergemeente' en 'Volle Evangelie Gemeente' kun je ook 'Kracht van Omhoog' tegenkomen, 'Gemeenschap van Christenen', 'Gemeenten des Heren', 'Volle Evangelie Zending', enz. Vooral de aanduiding 'Evangeliegemeente' kan verwarrend zijn. Want er is een groot verschil tussen pinkstergroeperingen en de evangelischen! Het zijn allebei verzamelingen, met daarin tal van schakeringen. Maar toch, de evangelischen staan vaak dicht bij ons omdat ze op de Bijbel aanspreekbaar zijn en op de Bijbel alleen. Terwijl de pinkstergroeperingen dit

gemeenschappelijk hebben, **zij** het in verschillende mate, dat de Geest voortdurend toevoegt aan het spreken van God tot de mens, op allerlei manier. Daarom is bijv. 'Evangeliëgemeente De Deur', die **op tal van** plaatsen opereert, beslist een **pinkstergroepering**. Maar nu is er dan toch een **belangrijk** boek verschenen, onder de **titel** 'Woord **en** Geest.' Dit is nu eens niet een boek over, maar **van** de pinksterbeweging. De ondertitel is Hoofdpijnen **van de theologie van de pinksterbeweging**, en vervolgens worden die hoofdpijnen ons geschetst in maar liefst 659 bladzijden. Een complete dogmatiek dus. Met deze presentatie zijn **we** blij, want zij is zeer verhelderend.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Td. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Brajectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Gematigd

De vraag ligt voor de hand, **wan-**neer er bij de pinksterbeweging zo veel schakeringen zijn, of iedere groep zich wel in dit boek herkennen zal.

Ik denk, dat het **antwoord** overwegend positief zal zijn. Want het boek is gematigd van **toon** en inhoud. Het geeft de **grondpatronen** van de leer, men wil dicht bij Gods openbaring blijven, **zonder** alle praktijken te verdedigen die in die kringen soms voorkomen. Zo wordt er uitdrukkelijk **afstand** genomen van de zogenaamde 'second blessing', een tweede zegen van de Geest, waardoor een mens nu al zou worden bevrijd van zijn **zondige natuur**.²

Deze **beperkte** opstelling zal in hun eigen **kringen** dus eerder de reactie uitlokken, dat er te weinig in dit **boek staat**, dan dat er **te veel** in staat. Met andere woorden: wat er wel staat, zal in grote lijnen **een** gezamenlijk gedragen minimum zijn.

Inhoud

In enkele artikelen zullen wij ons nu bezighouden met de inhoud **van** dit boek. Niet, dat ik er een **samen-**vatting van kan bieden, daarvoor is het veel te omvangrijk. **Maar** we kunnen wel, in **aansluiting** op de titel, belangrijke lijnen naar **voren** halen.

In het algemeen is er veel in te lezen, dat onze hartelijke instemming kan hebben. Men belijdt bijv., dat de **Bijbel** het geïnspireerde Woord van **God** is, dat het Paradijs en de zondeval historische realiteit zijn, dat **God drieënig** is, dat Jezus waarachtig God en mens is en dat Hij plaatsvervangend stierf op Golgotha **tot verzoening** van onze Zonden. Hier nemen wij dankbaar kennis van, in **een** tijd dat deze **belijdenissen** in sommige (zelfs 'gereformeerde') kerken op de tocht staan. Daarbij heeft men ook veel werk gemaakt van de verdediging **van de** waarheid. Dwalingen worden meer dan eens met een **keur** van Schrift-

gegevens en argumenten weerlegd. **Daardoor** is dit zeker **een waarde-**vol boek geworden. Het Schriftgebruik is nogal **eens** verrassend, in meerdere opzichten, zodat het lezen ook niet verveelt.

En toch zal het verder **voornamelijk** gaan **over** de verschillen met de gereformeerde belijdenis. Dat kan negatief lijken, maar het is nu **immers** altijd zo, dat het spreken over **verschillen** veel meer woorden vraagt dan het betuigen van instemming. En bovendien, **we** willen een antwoord op onze vraag: hoe komt het, dat **gereformeerde** mensen soms zo ineens in de **greep** kunnen **raken** van deze theologie?

Bevrijd van schuld in Adam

Van veel belang zal ongetwijfeld **zijn**, dat je in pinksterkringen niet zult horen over een geboren zijn **in** schuld. De zonde van Adam noemt men wel, als historisch feit, maar wij hebben er slechts in zoverre deel aan, dat wij met de gevolgen zitten. Want echt **schuldig** wordt een mens **gas**, **wanneer hij** bij zijn volle verstand en naar zijn vrije wil **een verkeerde keus maakt**.³

Zodoende krijgen we enerzijds te lezen in dit **boek**, dat een **mens** wordt **geboren** in de zon & **van** Adam, en anderzijds, dat hij daar aan niet schuldig is.⁴

Verder valt het **ook** met die gevolgen nogal mee. De verdorvenheid wordt wel genoemd, maar tegelijkertijd sterk **afgezwakt**. Ieder mens blijft immers in **staat** om in een **vrije** wil **voor** of tegen **God** te kiezen?! De verdorven mens (zo lezen we) is iemand, die **ten** diepste **aan** zichzelf de voorkeur geeft boven **God**, 'zo nu en dan' ontpopt zich in hem actieve vijandschap tegen God, en er is niets in **hem** waarmee **God** 'ten volle' kan **instemmen**.⁵

Zonde is ook positief

De ravage van de **zondeval** valt dus **reuze** mee, in feite. Ja, **zelfs** lezen we een uitvoerige verhandeling van het **positieve van de zondeval**.⁶

Door middel van een leerproces zouden Gods schepselen de kennis verwerven, **waarover** God reeds van eeuwigheid beschikt. Langs de weg van ervaring en openbaring krijgt de mens kennis van goed en kwaad. Dan kan hij echt kiezen. De zondeval zou ook in de lijn van Gods verlangen zijn. Want Hij verlangde **ernaar, enerzijds mensen** door het offerbloed te redden en ook, anderzijds, om zijn toorn over het kwaad bekend te maken.

God kiest ieder die gelooft

De lijn gaat verder. Wanneer zo alles draait om de vrije wil van de mens, die hij na de zondeval nog steeds zou hebben, om zelf uit eigen motivatie voor God te kiezen, dan is er geen enkele ruimte voor een verkiezend handelen van God. Natuurlijk, het woord staat in de Schrift, en dus wordt het beleden door deze auteurs. Maar wat is volgem hen de inhoud? Niet dat God in zijn vrije gunst genade schenkt aan wie Hij wil (Rom. 9 : 15, 16). Maar het wordt uitgelegd als Gods voorkennis van de keus van de mens: 'God wist van te voren hoe iemand zou reageren op zijn genade-aanbod aan alle mensen en Hij verkoos diegenen van wie Hij voorzag dat zij positief zouden reageren'.⁷ Met andere woorden: God schenkt geen geloof, maar Hij wacht af wie er uit zichzelf tot geloof komt. Diegenen 'kent' Hij van te voren (met een beroep op Rom. 8 : 29), diegenen bestemt Hij tot heerlijkheid. Alhoewel, bestemmen? Het is de mens, die kiest en steeds weer goed moet kiezen.

Christus stierf voor alle mensen

Van Gods kant is er dus een genade-aanbod, niet minder, maar ook niet meer. Want de mens kan zelf aanpakken, en dat moet hij dan ook doen, zo lezen we. Het aanbod is universeel, Christus stierf voor alle mensen. Hij verlosse de menselijk natuur in haar ge-

heel.' Een sterk argument hiervoor acht men bijv. 2 Petr. 2 : 1, waar het gaat over dwaalleraars die Hem verloochenen die hen gekocht heeft. Dus Jezus had ook hen gekocht, terwijl ze in ongeloof niets van Hem moeten weten. Ziedaar, dat de losprijs niet beperkt blijft tot een beperkte kring van Gods keus.⁹ Maar de kleine kinderen dan? Zij kunnen nog niets aanpakken. Maar dat hoeft ook niet. De zonde van het niet-geloven-in-Jezus kunnen zij in hun onwetendheid niet begaan. Daarom zijn zij zonder meer behouden, allemaal, tot een leeftijd van 4 à 6 jaar, afhankelijk van de ontwikkeling van het kind.¹⁰ Dat kan mede zo gezegd worden, zo zagen we, doordat een kind onschuldig ter wereld komt. Tot zijn eigen bewustzijn ontwaakt, heeft hij geen enkele keus verkeerd gedaan.

Waarom was er al straf vóór de wetgeving uii?

Ieder die een klein beetje thuis is in de belijdenisgeschriften, zal in het bovenstaande al veel herkend hebben dat in strijd is met de Dordtse Leerregels. Ik noem die hier, omdat & inhoud ervan velen tot beter inzicht zou kunnen brengen. Hoofdstuk I artikel 1 begint met de belijdenis: 'Alle mensen hebben in Adam gezondigd en verdienen Gods vloek en de eeuwige dood'. In de kantlijn staat de verwijzing naar Rom. 5 : 12. Over dat gedeelte evenwel geven Duffield c.s. een opvallende exegese. Zij wijzen erop, dat er ook staat (in het vervolg van Rom. 5), dat er voor de tijd van Mozes nog geen wet was, en dat er daarom ook geen zonden toegerekend werden. Als er dan toch mensen stierven in die tijd, had dat kennelijk niets met schuld en straf te maken. Er was immers nog geen wet.¹¹ Deze exegese kan echter geen standhouden. Want het gaat er juist om, dat God ons openbaart in dit gedeelte, dat er voor de wetgeving toch al zonde was. Zo staat het er

letterlijk, in vers 13. En dan niet 'zonde' in de versmalde betekenis van Duffield c.s. ('gevolgen'), maar naar de bedoeling van de Schrift: 'overtreding' (vers 18). Gelijk de dood ook wordt genoemd het loon op de zonde, Rom. 6 : 23. Voordat de wet op de Sinaï werd gegeven, was er al overtreding. Een overtreding, waardoor alle mensen als overtreders stierven. Ook zij stierven, die niet als Adam een concreet gebod hadden overtreden. Kleine kinderen bijvoorbeeld... Wat was er dan aan de hand? Wel, door de zonde van één, Adam in het Paradijs, zijn alle mensen zelf zondaren geworden. Allen hebben gezondigd, staat ronduit in Rom. 5 : 12. Dat is geen erfschuld, al wordt dat zo wel genoemd. Want zonde erf je niet, Ezech. 18 : 20. Daarom is het beter te spreken van een gezamenlijke eerste schuld in Adam.¹²

De tweede en de laatste Adam

De vraag die dit bij ieder kan oproepen is, waarom God toch zo'n groot risico nam, dat Hij heel het menselijk geslacht zag in Adam. Toch schiep God de eerste mens zeer goed. En wanneer Hij ter verlossing komt, schuift Hij de schuld niet op deze structuur. Integendeel, terwijl Hij deze goede verbondenheid bewaart, vervangt Hij voor ons de Adam. Met als gevolg, dat God ons voortaan wil aanzien in zijn Zoon. Alles wat in Hem is, komt op onze naam. Ja, wij mogen zelf IN HEM zijn, IN CHRISTUS. Deze korte uitdrukking komen we vaak in de Bijbel tegen, bijv. Rom. 8 : 1. Zij betekent, dat God ons w concreet rekent als bij zijn Zoon ingelijfd, dat wij nu met Hem alles gemeenschappelijk hebben, net zo werkelijk en net zo concreet als wij van nature alles delen met en in de eerste Adam. Ieder begrijpt, wat het gevolg is wanneer die verbondenheid in de eerste Adam niet concreet beleden wordt. Dan blokkeert niet alleen

het zicht op de persoonlijke zondeval van alle mensen in het Paradijs, maar ook is dan niet meer te belijden hoe werkelijk, concreet en persoonlijk God ons nu ziet in de laatste Adam.

In dit opzicht zijn in het boek van Duffield c.s. subtiele verschuivingen waarneembaar, waar we vaker op terug zullen komen. Het 'in Christus' wordt wel genoemd, heel vaak zelfs, maar het heeft niet die vertroostende uitwerking van eeuwige geborgenheid. Hef wordt meer tot een 'door Christus' leven van de resultaten van zijn werk. Heel gemakkelijk wordt dit tot een nieuw bestaan, dat de gelovige toch zelf waar moet maken. Illustratief hierbij is bijv. wat Duffield schrijft over het gedoopt worden 'in Christus': dit betekent dat de zondaar 'zich door geloof vereenzelvigt met de dood van Christus aan het kruis en zo met Christus opstaat in nieuwheid des levens'.¹³ Opvallend in deze omschrijving is, dat de zondaar de handelende persoon is. Hij doet het. Door & Heilige Geest weliswaar, maar toch! Terwijl het in-Adam-zijn (de eerste of de laatste) juist aangeeft hoe God ons ziet. Dat kunnen we wel ontvangen, in scheppingen herschepping, maar nooit zelf bewerken. Een ander gevaar van deze benadering is, dat de zondaar zich niet alleen vereenzelvigt met de dood en de opstanding van Christus, maar ook zo met Christus zelf, dat de identiteit van de Eén en van de ander niet goed meer onderscheiden wordt.

Middelaar

Hier ligt m.i. een belangrijk motief waarom in dit boek verbondenheid met God en geborgenheid in Christus niet goed uit de verf komen. Zelfs ontbreekt een apart hoofdstuk over de Zoon van God.¹⁴ Hij wordt voortdurend genoemd, vaak ook op een juiste manier, maar zijn positie als Middelaar komt niet centraal te staan.

Het woord 'Middelaar' komt in het boek wel voor. De ene keer ziet het op de twee naturen van Christus,¹⁵ een andere keer op de toegang die Hij geeft tot de Vader.¹⁶ Maar dat Hij echt als Middelaar heel het leven overdoet, van begin af aan, en de schuld betaalt, vanaf het Paradijs, om zó de mens met God te verzoenen, zoeken we in deze dogmatiek te vergeefs.

In plaats daarvan lezen we de opmerkelijke gedachte, dat Jezus tijdens zijn leven op aarde niet: kon zondigen.¹⁷ Hij zou volmaakt zijn geweest, van begin af aan.¹⁸ Naar zijn godheid was Hij zo, en ook zijn mensheid was zonder zonde. De verzoeken van de satan zouden slechts nodig zijn geweest, om zijn volmaaktheid te tonen. Op die manier gaat evenwel geheel verloren, wat God bijv. in Hebr. 8 : 5 zegt, dat de Zoon gehoorzaamheid heeft geleerd. Hij heeft niet iets getoond, maar voor ons tot stand gebracht. Dit is werkelijk geen klein verschil.

Hier ligt het fundamenteel scheef, waarop het bouwwerk van de Pinkstergemeente verder zal verrijzen.

Supralapsarisme

'Lapsus' is latijn voor 'val'; 'supra' betekent 'boven'.

Supra-lapsarisme is derhalve de aanduiding geworden van een manier van denken, waarin de mens als het ware op Gods troon gaat zitten om boven de zondeval uit te kijken naar het einddoel. De meest vergaande conclusies worden dan getrokken, bijv. dat God streefde naar een volle hemel en een volle hel, en dat Hij daarom besloot tot de schepping van een mens die in zonde zou vallen.

Het is niet prettig zoiets te lezen. Evenmin is het tot Gods eer, wat Duffield schrijft, dat God verlangde & naar het tonen van zijn barmhertigheid en van zijn toorn, en dat Hij daarom de zondeval toeliet. In dit denken verlaat de eigenwijze mens zijn eigen plaats. Hij zit namelijk niet op de troon van God.

En evenmin kan hij zich voorstellen, dat bij God geen eerder en later is, want dat zijn tijdsaanduidingen. God is niet onderworpen aan de tijd, bij Hem is geen voor en geen na, hoe zullen wij dan de gebeurtenissen voor Hem in de goede volgorde zetten?

Onze belijdenissen zijn geschreven op de aarde. Wij beschrijven wat hier aan de hand is in de volgorde die God ons leert. En wij nemen serieus, dat God de zonde nooit heeft gewild.

Bevrijding?

Het is tijd voor ten tussenbalans. De vraag aan het begin was: hoe kan het toch, dat gereformeerde mensen soms zo ineens in de greep raken van de Pinkstergemeente? Wat is tot hertoe daarop te antwoorden?

Het belangrijkste verschil zal zijn, dat zonde en schuld een andere plaats innemen. Minder ingrijpend, waardoor de mens minder onmachtig wordt verklaard voor menig een zou dat een ware bevrijding kunnen zijn. Want er zijn broeders en zusters in alle leeftijden, die door een groot zondebesef een zekere geloofsvreugde missen. Belangrijk is dan de vraag, hoe in de prediking de zonde en de zondaar hun plaats krijgen. Gaat dat inderdaad op een benauwende wijze, zodat een gereformeerd mens naar de Pinkstergemeente vlucht? De vraag kan ook anders worden gesteld. Hoe wordt de gemeente aangesproken: in de eerste Adam, als mensen die allereerst zondig, nietig en tot geen goed in staat zijn, of in de laatste Adam, als kinderen van God, die ondanks zichzelf toch in Christus vrijmoedig mogen leven?

Want het zou toch te gek zijn, wanneer iemand in de gereformeerde kerken de ware vrijheid niet zou kunnen vinden?! De gedachte alleen al wil ik ten stelligste ontkennen. Terwijl het voortdurend nodig zal zijn, op dit punt alert te blijven. Alle tijden door is de vrijheid in

Christus belaagd geweest, door dwaling van buiten en miskenning van binnen.

Maar laat één ding duidelijk zijn: wie voor schuld en zonde wegvucht naar een gedeeltelijke ontkenning, kan zich (tijdelijk) opgelucht voelen, maar zal toch vroeg of laat ervaren dat een optimistische kijk op de mens geen bevrijding is.

Echte, volledige vrijheid van de schuld en een diepe vreugde in God zijn gaven, die juist daar worden ontvangen, waar Jezus Christus als Middelaar wordt gepredikt en in geloof ontvangen.

¹ G.P. Duffield, N.M. Van Cleave, *Woord en Geest. Hoofddlijnen van de theologie van de Pinksterbeweging*. Kampen 1996, 659 blz., prijs f 85,-. Oorspronkelijk een engelstalige uitgave. Nederland editie verzorgd door Rafaël Nederland. Vertaler E.W. van der Poll. Alle verdere verwijzingen gaan terug op dit boek, tenzij anders staat vermeld.

² blz. 255, 323

³ blz. 161

⁴ blz. 178 e.v.

⁵ blz. 182

⁶ blz. 161-163

⁷ blz. 83, 84

⁸ blz. 155

⁹ blz. 204

¹⁰ blz. 205

¹¹ blz. 180

¹² G. Gunnink, *Vrede door vrijspraak*, Barneveld 1992, blz. 43.

¹³ blz. 294

¹⁴ Het boek is ingedeeld in 10 hoofdstukken:

1. De leer aangaande de Schrift
  2. De leer aangaande God
  3. De leer aangaande de mens
  4. De leer aangaande de zonde
  5. De leer aangaande de verlossing
  6. De leer aangaande de Heilige Geest
  7. De leer aangaande de goddelijke genezing
  8. De leer aangaande de gemeente
  9. De leer aangaande de engelen
  10. De leer aangaande de laatste dingen.
- ¹⁵ blz. 191
¹⁶ blz. 218
¹⁷ blz. 100
¹⁸ blz. 253

* * Hartelijk appèl of misleidende kreet?

Stel je voor, tijdens een wielerrace: sportlieden strijden wiel aan wiel, met inzet van al hun krachten, aangemoedigd door vele mensen. De finish komt in zicht, ze schieten er overheen, en dan mag heel hun lichaam tot rust komen.

Maar dan, ineens, blijkt het niet waar te zijn: er stond wel een spandoek met 'finish' en het werd ook wel geroepen, maar dat was zomaar neergezet en gezegd door iemand. De echte finish is verderop, andere renners schieten nu voorbij en de winst gaat verloren voor hen die zo dichtbij de overwinning waren. Een dergelijke gedachte komt in mij op, zo vaak ik kreten lees als: 'kerkelijke eenheid is er al', zoals laatst in het Nederlands Dagblad van 9 september. Het stond er in een grote kop met vette letters, als weergave van de toonzetting op het Gereformeerd Appèl op zaterdag 7 september 1996.

Buitengewoon ontmoedigend voor iedereen, die graag eenheid in de kerken wil, en niet alleen op een gebedsdag. De indruk wordt gewekt dat die eenheid er al is, terwijl velen zich nog inspannen die te bereiken, om Christus' wil. Is dit spreken nog appellerend, aanmoedigend, om verder te gaan in de samensprekingen, zoals je van een appèl mag verwachten? M.i. is deze kretologie vooral misleidend. Want nog steeds is de kerkelijke gescheidenheid volledig, is er geen enkele verbinding in kerkdienst of kerkregering. Is het dan de tijd om te roepen, dat de kerkelijke eenheid er is?

* * Wat heet 'gezeur'?

Deputaten kerkelijke eenheid zijn zeurpieten. Als je daarop moet wachten, komt er nooit wat voor elkaar. Althans, als je de teneur van dit 'appel' geloven mag. Een vraag: is er op die toogdag ook enige inspanning verricht om de stand van zaken in beeld te brengen? En dan de echte stand van zaken? Dus niet allerlei oud zeer of zo, en eigen nestgeuren, want daar draait het niet om. Dat speelt hoogstens een rol, maar ieder christen weet dat daarop de kerk niet gebouwd wordt.

Nee, ik bedoel bijvoorbeeld, dat ongeveer een jaar geleden drs. H. de Jong (Nederlands Gereformeerd predikant, belast met opleiding van predikanten) publiek heeft laten afdrukken, dat hij kwesties van Schriftgezag 'gereformeerd gezeur' vindt. Volgens hem valt de Bijbel niet samen met Gods Woord. Gods Woord is wel in de Bijbel, maar dan net zoals in een preek. Bovendien zijn er passages in de Schrift, waarin

B. Luiten

Driestarren

de tijdgeest meer spreekt dan de Heilige Geest. Een openlijke provocatie dus, die tot op heden alle ruimte heeft gekregen in Nederlands gereformeerde kring. Want wie daarover valt, is kennelijk een zeur.

Was er dan niemand op het Gereformeerd Appèl, die dit soort zaken kerkseidend vindt? Was er niemand die even 'zeuren' wilde over de gereformeerde belijdenis?

Maar wel werd vlotweg de zwarte piet neergelegd bij de kerkelijke deputaten. Bepaald niet bemoeiend voor hen, en ook niet hartverwarmend, wat je toch van een appèl zou mogen verwachten.

* * Van wie is de kerk?

Niemand kan mij ervan verdenken, dat ik tegen kerkelijke eenheid zou zijn. Als het erom gaat, mijn broeders en zusters te bereiken in bijv. de Nederlands Gereformeerde Kerk, zal geen inspanning mij te veel zijn. Ik verlang naar de dag, dat wij samen avondmaal vieren. Maar de kerk is niet van mij. Ik kan niet terwille van mensen, van wie dan ook, de inhoud van het kerk-zijn veranderen.

Eigenlijk is het zo eenvoudig: de Gode Herder vergadert zijn schapen en gaat hen voor in dit leven. Als de schapen Hem trouw volgen, samen, ontstaat er een kudde, de gemeente. Dat is kerk, niet meer, maar ook niet minder. Alles draait hierin om het woord uit Joh. 10, waar de Herder zegt: 'de schapen kennen mijn stem'.

Die stem komt in Gods Woord naar ons toe, en moet dus helder blijven klinken. Als we echt onze oren spitsen om deze stem te volgen, en deze stem d-leen, zullen wij elkaar vinden, op kerkelijke wijze. Meer vragen we niet van elkaar, maar ook niet minder.

Van ieder christen mag worden verwacht, dat hij deze inzet serieus neemt. Ook, dat geen moeite hem te veel is om deze eenheid na te streven. Dan krijgt de kerk niet meer aandacht dan de Heer, zoals werd opgemerkt, maar terwille van de ene Herder blijf je streven naar één kudde.

¹ De Bijbel valt niet samen met Gods Woord, interview met drs. H. de Jong in *Koers*, 26e jrg nr. 17, 1 sept. 1995.

PROGRAMMA SCHOOLDAG 1996

BOVENKERK

10.00 uur **Ds. G. Zomer Jzn** (leider)
 Prof. dr. F. van der **Pol**: Lutherjaar 1996
 Drs. C.J. Haak: **Mandela**, pagad en de zending

14.00 uur Prof. dr. J. van Bruggen (rector): Kampen: voor proefschriften **preek**
 Ds. B. van **Zuijlekom** (curator)

BROEDERKERK

10.00 uur Ds. A.P. Feijen (leider)
 Prof. dr. J. D o k a : Kerkelijke **adviesdienst**
 Prof. dr. J. van Bruggen (rector): Kampen: voor **proefschrift** en preek

14.00 uur **Drs. C.J. Haak**: **Mandela**, pagad en de zending
 Ds. M.J.C. **Blok** (curator)

BUITENKERK

10.00 uur **Ds. P.H. van der Laan** (leider)
 Prof. dr. J. van Bruggen (rector): Kampen: voor proefschrift en preek
 Prof. dr. J. Douma: Kerkelijke **adviesdienst**

14.00 uur Prof. dr. F. van der **Pol**: Lutherjaar 1996
 Drs. A. Kamer (curator)

BURGWALKERK

10.00 uur **Ds. A.H. Driest** (leider)
 Prof. dr. C.J. de Ruijter: Blijvend onvolgroeid
 Prof. dr. **J.C. Thienpont**: Psalmen: **Vast** voedsel of snoepje voor onderweg?

14.00 uur Prof. dr. M. te Velde: Groeien **doe** je samen
 Ds. C.J. **Smelik** (curator)

CHR. GEREFORMEERDE KERK

10.00 uur **Ds. A. de Jager** (leider)
 Drs. C.J. Haak **Mandela**, pagad en de zending
 Prof. dr. F. van der **Pol**: Lutherjaar

14.00 uur Prof. dr. J. Douma: Kerkelijke **adviesdienst**
 Ds. A. de Snoo (curator)

KERKGEBOUW GEREFORMEERDE GEMEENTE

10.00 uur Ds. **J.T. Oldenhuis** (leider)
 Prof. dr. M. te Velde: Groeien doe je samen
 Prof. dr. C.J. de Ruijter: Blijvend onvolgroeid

14.00 uur Prof. dr. **J.C. Thienpont**: Psalmen: Vast voedsel of snoepje voor onderweg?
 Ds. J. W. van der Jagt (curator)

NIEUWE KERK

10.00 uur Ds. H. **Folkers** (leider)
 Prof. dr. **J.C. Thienpont**: Psalmen: Vast voedsel of snoepje voor onderweg?

Prof. dr. M. te Velde: Groeien doe je samen
 14.00 uur Prof. dr. C.J. de Ruijter: Blijvend onvolgroeid
 Drs. J. Luiten (curator)

Thema: 'Geestelijke **groei**'

Aan de Broederweg

Wat is er verder te doen...

Naast de samenkomsten in de **zeven kerkgebouwen** zijn er weer **diverse** nevenactiviteiten en andere bijzonderheden te vermelden.

Bibliotheek

U mag dit jaar eindelijk eens dwars door de magazijnen lopen, om met eigen ogen te **zien**, **hoeveel** fraais in de **loop** van de tijd met uw geld is verzameld. Het gebouw aan de **Groenestraat 160** is open **van 11.30-13.30 uur** en **van 15.30-17.00 uur**.

Archief- en Documentatiecentrum

U **kunt** daar een kleine tentoonstelling over de **eerste** Schooldag in **1946** bezichtigen.

Jaarboek 1996 en Cantorij

In de hal van de universiteit kunt u het Jaarboek 1996 kopen. De prijs is nog **steeds f 10,-**. Ook de CD van de Cantorij is daar verkrijgbaar voor de prijs **van f 29,95**.

Nabespreking van het thema

In de Nieuwe Kerk kunt u **van ongeveer 15.15 tot 16.00 uur** met de thema-sprekers **doorpraten** over het onderwerp. De leiding berust bij ds. H. Folkers.

Jeugdconcert in de Buitenkerk

Het concert begint om 15.45 uur en duurt ongeveer drie kwartier. **Toegangsprijs f 2,50**.

M meditatief

'Daarop zeide zijn vrouw Izebel tot hem: Gij oefent nu eens koninklijke macht uit over Israël!'

1 Ko. 21 : 7

Weids perspectief

De afgelopen twee keer, heb ik gepoogd een levensecht beeld te schetsen van koning Achab en koningin Izebel. Met name door van beiden hun achtergrond en voorgeschiedenis in te kleuren. Oppervlakkig bekeken zou dit een goed huwelijk moeten zijn.

Immers: overeenkomsten genoeg. Van beiden is de vader self-made koning. Maar in beide gevallen geldt ook dat pa wel degelijk verstand heeft van regeren. Zowel Fenicië als Israël gaat het voor de wind in die dagen.

Het ligt dus voor de hand dat de koninklijke gelieven dat wat ze thuis geleerd hebben, zullen willen voortzetten.

Izebel met haar krachtige en godsdienstig aangelegde karakter en Achab met z'n militaire inzicht – dat zou een fantastisch koppel kunnen zijn!

Verschil in blikrichting

Het verhaal waaruit bovenstaand citaat afkomstig is, zal iedereen bekend zijn. Al vanaf m'n kleuterjaren staat me het beeld bij van de koning die chagrijnig met z'n gezicht naar de muur ligt te mokken, terwijl moeder de vrouw komt vragen wat 'm toch scheelt.

Toch is 't slim om 'es even te kijken of we de oorzaak van z'n ontstemming kunnen peilen. Te snel zou geconcludeerd kunnen worden dat het niks meer is dan een geval van gefrustreerde hebzucht. Die

dan vervolgens door de kwade genius Izebel wordt bevredigd, terwijl de koning van de koningin geen kwaad weet...

Daarom even een paar opmerkingen.

Hij

Achab is in één keer verliefd op de tuin van z'n buurman – kan gebeuren.

Hij doet die buurman een riant aanbod (geld of zelfs een betere wijngaard) – een koning waardig! Kortom: de goede wil is aanwezig – er zijn in Israël wel koningen en grootgrondbezitters geweest die dat anders aangepakt zouden hebben!

Alleen: er ontstaat een probleem als Nabot het aanbod afslaat. In de eerste plaats heftig verontwaardigd (waarom? – land mocht in Israël best verkocht worden, vgl. Lev. 25 : 14vv.) – maar vooral ook doordat dat gebeurt met een argument waartegen de koning niks in kan brengen: het is het voorvaderlijk erfdeel.

En het is in de koning te prijzen dat hij begrijpt dat er dan niet meer te onderhandelen valt – dat daarmee de kous af is. Idem, dat hij niet de wijngaard domweg nám – daarvoor had hij zich zelfs nog kunnen beroepen op 1 Sa. 8 : 14.

Nee – als Achab op z'n bed ligt te kniezen is 't misschien geen verheffend gezicht – maar het pleit voor 'm dat het beroep op Gods wetten voldoende is.

Zij

Dan komt Izebel om de hoek kijken. Ze hoort het verhaal aan en reageert: 'Jij bent nog 'es een koning, zeg!'

Je hoeft geen genie te zijn om daarin de nodige spot en enige frustratie te horen. Het is ook geen kunst om vandááruit vervolgens de rest van het verhaal te duiden. Dat lijkt me al te eenzijdig.

Om twee redenen:

1. Allereerst speelt hier ongetwijfeld de leefwereld een rol waarin prinses Izebel was grootgebracht. Waar Achab, hoe beroerd verder ook, stond in de traditie van de theocratie: Baas boven baas – was dat voor Izebel een heel ánder verhaal. De koningen der volken waren normaliter regelrechte potentaten: heersers over leven en dood, en zeker over bezit. Een priesterkoning als Etbaäl zal vast niet anders geweest zijn.

Vandaar dat ze voorspelbaar verontwaardigd is, wanneer Achab vertelt over de beledigende bejegening door een onderdaan.

2. Ik zeg: 'voorspelbaar'. Want het is niet Izebel, maar Achab die de gebeurtenissen en zijn vrouw hier heel subtiel stuurt. Hij ziet een manier om z'n wijngaard te krijgen zonder zelf een vinger uit te steken: in z'n verslag van de ontmoeting met Nabot laat hij één detail weg: de reden van diens weigering, het beroep op de wet van Jahwe.

Zelfontspanner

Achab kent z'n vrouw, kent haar ambitie en karakter. En inderdaad: als een opgewonden veer draait het verhaal zich verder exact af in de gehoopte richting.

'Sta op en eet, laat uw hart vrolijk zijn; ik zal u de wijngaard van Na-

ANGST

W wandelen met God

bot geven' – en hij **zál** gegeten hebben en vrolijk **geweest** zijn! Immers: hij krijgt z'n wijngaard. Hoe? *Who cares?* Hij heeft niks gedaan...

Natuurlijk: Izebel voert haar moordplan uit **en zal** ervoor **gestraft worden**. **Maar:** kon je van haar anders **verwáchten**? Nee – en dat wist Achab. En: hij gebruikt die wetenschap **ook**.

Hij heeft het lef niet. (en **da's** nog terecht) Gods wet te overtreden en daarom zaait hij maar een paar goedgemikte **woorden** in het **God-loze** hart van z'n vrouw...

'Ik zei **niks**...'

Kijk, zó waren **lévende** mensen.

Spiegel

Hoezo 'waren' – trouwens? Zo'n kunst is 't **ook** voor **ons** niet om **met** een paar welgekozen **woorden** **en** omissies **een** ander in een kwaad daglicht te stellen of op het **verkeerde** **been** te **zetten**. Of: om **ons** eigen **beeld** zo wat op te poetsen.

Het 'valse getuigenis' dat de **Here** haat, is veelomvattender dan **de** kleine of flagrante leugen. **Gods** verbod daarvan is gericht op bescherming van de naaste – van **zijn** naam, zijn **leven**. Het maakt ons bijgevolg verantwoordelijk, ook voor de **gevolgen van onze woorden of het handig ontbreken daarvan**.

'...ik deed **niks**!'

'Precies!'

Nooit?

Wie is nooit bang? Wie is nooit bang geweest? Wie kent het niet van **zijn** kindertijd? Ineens kwam het over je **soms**. Er waren plaatsen waar je **langs moest**, er waren kamers of kasten waarin het donker was, er waren schaduwen of voorwerpen waar je naar keek, naar moest **kijken**, of je **wilde of niet**. **Dat** hoefde **een** ander niet te weten. Het waren **verborgen** drijfveren, waarvan je je pas **later** bewust werd hoeveel invloed die eigenlijk hadden **gehad**. Hoe vaak is er **niet gezongen door kinderen** om **een beetje** dat **gevoel** van angst weg te duwen? En hoeveel versjes zijn er niet die het thema 'bang-zijn' verwerken? Toe wees niet bang. Je hoeft **niet** bang te zijn. Wijsjes die **week** zijn, melodietjes die **teer** klinken, woorden die inspelen op iets wat zo dicht bij ligt en die met **elkaar** een sfeer oproepen die **ook** de **groten** nog wat 'doen'. **Waarom** zijn anders juist deze verzen en **versjes** zo populair? Wie groot is, zou nooit bang zijn. Vaders waren nooit bang. Dat wist je **gewoon**. Gelukkig **maar**. Dat was de wenkende verte. Je **kon** je er al wat aan optrekken.

Angst

Er is zoveel **angst**. Ook als je al 'groot' bent. Ongrijpbaar is ze vaak aanwezig. Soms komt ze **zo** maar **binnenwaaien**, zonder dat je het zelf **merkt**. Soms zit **het** in de lucht en **ademt** ineens **iedereen** hetzelfde in. Angst om de ontwikkelingen, angst **om** een krantenartikel, angst om de kinderen, angst om de 'wereld', **ook** angst om besluiten of

uitspraken van een kerkelijke vergadering, angst **om** het **Amen-zingen**, angst om de jeugd, angst om de **druk** van **de** drugs of om het toenemend **alcoholgebruik**, angst om de sigaretten die we maar niet kunnen laten staan, **angst** om wat er **allemaal kan** gaan gebeuren met de kerken. Deze angst leidt onverbiddeljk tot **krampachtigheid**. Deze **angst** vraagt **namelijk om** regels die ontwikkelingen moeten tegenhouden. Regels als dijken die **nimmer** bezwijken. Niet **dat** die regels de angst wegnemen, integendeel, de regels **verstikken** het leven en hoe **meer** er ge-regeld wordt hoe meer dingen **onhoudbaar** worden. En **daarmee** ontstaat er een **nieuwe** reden voor angst, de angst dat **geen** regel meer zal helpen, omdat er tenslotte niets meer te regelen valt.

Vrees niet...

Wat staat **dat** vaak in de Bijbel. **Ontelbaar** vaak haast. Het **klinkt** wat deftig in het Nederlands **van** vandaag. Maar het **betekent** **precies** hetzelfde **als:** wees **maar niet** bang, en soms **betekent** het zoveel als: **schrik** maar niet. Er is **kemelijk** veel geweest om bang voor te zijn. Vijanden, rampen, **dieren**, legers, **en** vooral het kwaad. Er zijn **honderden** situaties waarin hele **volkeren** bang zijn. Het is echt geen kinderpraat. Het zit veel dieper. **De angst** kan een heel land in zijn **greep houden**. En **waar** zul je het dan **zoeken**, als de angst overal grijpbaar is. Angst **ontreddert** het hele leven, maakt onzeker, **tast** de **grondslagen aan**, kruipt door de kieren van je afgegrensde bestaan, er is geen **isolatiemateriaal** voldoende om alles dicht te **kitten**. Het lijkt

wel of ze door de **ramen** naar binnen klimt om zich te nestelen in de harten van slapende mensen. Angst is **als** een **virus** dat zich **vermenigvuldigt** op **onbereikbare** plaatsen; is als een bacil die **ziek** maakt en bederf brengt, **en** angst leidt tenslotte tot paniek en chaos. Angst is een **slechte** raadgeefster, luidt het spreekwoord. Ja beslist, want de angst vreet de basis aan **van het bestaan**. Dan zie je de werkelijkheid altijd **overtrokken**. Het moet vreselijk zijn om in angst te leven. En **soms** is het nag **zo**, dat een ander het niet mag **weten**. En anderen **weten** het **ook** bijna nooit helemaal **precies**.

Vreze

Merkwaardig, dat wij een en hetzelfde **woord** gebruiken voor de **angst** en voor dat **wat** we met de oude uitdrukking 'de vreze des **HEREN**' noemen. Daar gebruiken wij – alweer merkwaardig genoeg – bijna nooit het woord 'vrees' voor. We laten het bij het ouderwetse woord met de **zachtklinkende** stomme e aan het eind. **Dan klinkt** het wat lieflijker. *C'est k ton qui fait le mot*. Vreze is voor ons gevoel wat anders dan vrees. De **vreze** des Heren is beslist niet **adequa**at omschreven met **angst**. Wel heeft het iets van afstand in zich, voorzichtig schroom, eerbiedig respect. God is niet **zomaar** iedereen. En dat mag een mens zich best wel bewust maken. Maar als God een **mens** zoekt, is het eerste **woord** vaak: **vrees** niet, wees niet bang, schrik nu **maar** niet. Als er **ineens** een engel bij een **mens** binnenkomt, lezen we dat. **Gabriël** de hooggeplaatste engel. **zegt** het tegen de oude Zacharias. Hij zegt het weer tegen Maria. Het is het **eerste** woord van de engel die zich richt tot de herders. Later **zeggen** de engelen het tegen de vrouwen in het **graf** van Jezus. Jezus zegt het zelf tegen hen. Hij had het al zo vaak gezegd. Tegen **Simon**, toen hij de opdracht **kreeg** mensen te 'vangen'. Tegen **Jairus**, toen die **eigen-**

lijk al wilde weggaan omdat Jezus toch **niet meer** kon helpen, dacht ie. Tegen de klein-gelovigen, die Hij **aansprak** als 'klein kuddeke'. Ik houd van dat woord Het heeft een eigen klankwaarde, die anders wordt als je gewoon **zegt**: 'kleine **kudde**'. *Wees niet bevreesd, gij klein kuddeke, want het heeft uw Vader behaagd u het Koninkrijk te geven.* Het is een goudstuk. Een woord om over te mediteren, als de angst **soms omhoog** komt. *Uw Vader*, **zegt** Jezus. De enige vader die echt nooit **bang is of hoeft te wezen**. *Het heeft Hem* behaagd, Hij heeft het dus per se gewild, **een besluit** erover genomen, het klinkt 'wel-behagelijk'. Het doet goed. Het Koninkrijk. Dat is het **woord** dat alles insluit: een wereld waarin alles goed **komt**, en God zelf in het **midden** en dan **ook** echt in het **mid-**den. Bij iedereen en allen precies op dezelfde **manier** 'bij Hem'. De **afstand** van de **vreze** zonder de afstand van **de vrees**. Alles op **zijn** plaats. Niets meer uit het lood. Geen angsten **meer**. Ook geen angst dat ze ooit **nog eens** weer **terug** zullen komen. En **elke** dag begint met **een** fuga op de tonen van 'wees niet bevreesd'. Eindeloos. Het heeft **Hem** behaagd om u dat **te geven**, gij **klein kuddeke**. **Zomaar** **weg te geven**. En als het **bij iemand** geldt dan **geldt** het bij **Hem** die zijn besluiten ervoor genomen **heeft** en **niets** in een opwelling doet: eens gegeven blijft gegeven. **Zijn** tent bij de mensen, Hijzelf bij dat kleine kuddeke, dat intussen toch maar **ontelbaar** zal **zijn** geworden als het zand aan de oever der **zee**, en geen dood en geen geklaag en geen rouw en **geen** tranen en geen moeite, dus geen angst.

Onbegrijpelijk **mysterie** van Gods **huiveringwekkende** heerlijke liefde zo, dat **een** zondig mens kan **wonen** bij een verterend vuur in heilige verrukking.

UIT DE KERKEN

Persbericht

Zondag 22 september 1996, Radio 5, 17.02 uur (ZvK)

Kerkdienst vanuit de Gereformeerde Kerk in Kampen. Prof. dr. M. te Velde zal spreken over 1 Kor. 2 : 16b: 'Maar wij hebben **de zin van Christus**'. Het orgel wordt gespeeld door A.J.J. Bleijenberg. Er wordt gezongen uit het Gereformeerd **Kerkboek**.

Liturgie

Votum en zegengroet

Zingen: Psalm 103 : 5 en 9

Gebed

Schriftlezing: 1 Kor. 2 : 1-16

Zingen: Gezang 27 : 3 en 6

Prediking (1 Kor. 2 : 16b)

Zingen: Psalm 119 : 49

Dankgebed en **voorbede**

Belijdenis van het geloof

Zingen: Gezang 31 : 1 en 3

Zegen

De tekst van de preek is verkrijgbaar bij Stichting ZvK, Postbus 94, 1200 AB Hilversum, onder vermelding van de datum van de dienst. Op dit adres zijn **ook** geluidscassettes te bestellen.

Inlichtingen bij de voorganger:

Ds. M. te Velde,

Toon Slurinkhof 51,

8264 DG Kampen,

a (038) 3326632.

VOETIUS EN DE PRAKTIJK DER GODZALIGHEID

Jos Douma

Over: Omgang met God 2

Achtergronden

Voor het gereformeerde leven van tegen de eeuwwisseling vormt de Omgang met God als dimensie van gereformeerde Spiritualiteit een belangrijk aandachtspunt. In het artikel van vorige week (Wat is Spiritualiteit?) herinnerde ik aan de opmerkingen van prof. C.J. de Ruijter en prof. J. Douma in die richting. En tegelijkertijd maakte ik me de wens van Douma eigen: het is belangrijk om bij de aandacht voor een intensievere spiritualiteit aansluiting te zoeken bij ons eigen gereformeerde voorgelicht. En wie dan binnen de Nederlandse gereformeerde traditie op zoek gaat naar plaatsen waar intense aandacht is geweest voor de Omgang met God, komt in ieder geval uit bij de Nadere Reformatie.

Deze Nadere Reformatie is (en ik citeer nu een poging tot begripsbepaling uit 1995) die beweging binnen de Nederlandse Gereformeerde Kerk in de zeventiende en achttiende eeuw, die in reactie op verflauwing van of gebrek aan levend geloof de persoonlijke geloofsbeleving en godsvrucht centraal stelde en van hieruit inhoudelijke en procedurele reformatie-programma's opstelde, bij de bevoegde kerkelijke, politieke en maatschappelijke orgaan indiende en/of in aansluiting hierbij zelf een verdere hervorming van kerk, samenleving en staat in woord en daad nastreefde. Dat is een hele mondvol (een groot verhaal zou je kunnen zeggen, en dat geeft mij gelegenheid om tussen haakjes op te merken dat ik hier niet inga op de niet onbelang-

rijke vraag of het eigenlijk wel mogelijk is om in de (post)moderne en geseculariseerde cultuur van tegen het einde van de twintigste eeuw zo zondermeer terug te grijpen op de zeventiende en achttiende eeuw als het gaat om de vragen van godzaligheid of spiritualiteit). Het gaat me hier met name om die zinsnede waarin duidelijk wordt gemaakt dat de Nadere Reformatie een reactie was op een verflauwd, levenloos geloof, een reactie die vorm kreeg onder andere in het centraal-stellen van persoonlijke geloofsbeleving en godsvrucht. En dat is nu precies waar het om gaat in de Omgang met God als dimensie van Spiritualiteit.

Een opvallend gegeven is dat de vrijgemaakt-gereformeerde kerken en de vrijgemaakt-gereformeerde

theologie weinig affiniteit lijken te hebben met de beweging van de Nadere Reformatie: de studie die naar deze beweging wordt gedaan vindt plaats binnen een kring van voornamelijk christelijk-gereformeerden en gereformeerde bonders. Dat betekent dat hier voor het vrijgemaakt-gereformeerde kerkelijk leven eigenlijk een vrijwel onontgonnen gebied ligt. Kerkhistorisch is een en ander wel te verklaren. En ook het feit dat er in een latere fase van de Nadere Reformatie duidelijke aberraties zijn te constateren, zal eraan hebben bijgedragen dat de Nadere Reformatie voor een groot deel buiten het blikveld van de gemiddelde vrijgemaakt-gereformeerde kerkganger is gebleven (ik herinner me dat toen ik als eerstejaars student theologie mocht meewerken aan het voorbereiden van een kerkhistorische aula-tentoonstelling voor de Schooldag, ik in het geheel niet wist wat ik me moest voorstellen bij het mij toegewezen tijdvak: de Nadere Reformatie). Maar terzake nu: de Nadere Reformatie behoort tot onze eigen gereformeerde traditie, en daarom kunnen we (in de lijn van de wens van Douma) uit de bron van deze beweging putten voor het nadenken over onze Omgang met God. En het ligt dan voor de hand om ons te concentreren op de figuur van Voetius.

Voetius: praktisch theoloog

Gisbertus Voetius (1589-1676) was een van de hoofdvertegenwoordigers van de Nadere Reformatie. Heel zijn leven stond in het teken van de praktijk der godzaligheid: Voetius was een vroom man, volgens zijn tijdgenoten een toonbeeld

van **ware** godzaligheid. En ook zijn **werk** (vanaf 1634 als hoogleraar in de theologie te Utrecht) wordt **ge-**
kenmerkt door **geleefde** en geleerde **vroomheid**; in zijn taak als docent voor aankomende **predikanten** ruimde hij een grote plaats in voor de **oefeningen** in de **godsvrucht**. Want theologie **was** volgens **Voetius** naar haar aard gericht op de praktijk. Ontelbare colleges en **dis-**
putaties wijdde **hij** aan dit thema van de praktische theologie. De neerslag daarvan is te vinden in Voetius' **werk** *TA ASKETIKA sive exercitia pietatis* (Ascetiek, of oefeningen in de vroomheid), een systematische beschrijving van de praktijk der godzaligheid.

Praktische vroomheidsleer

Dit jaar werd dit werk voor het eerst in een Nederlandse vertaling uitgegeven. Eigenlijk kon dat helemaal niet: Voetius had **uitdrukkelijk** bepaald dat zijn **boek** niet uit het Latijn in de landstalen mocht worden vertaald **omdat** het werk niet geschikt was **voor** eenvoudige en ongeschoolde **mensen**: het **was** een academisch **werk** in scholastieke **stijl** geschreven voor studenten in de theologie. Dr. C.A. de Niet vertaalde het boek toch, en daar zijn zo'n 330 jaar na dato (*TA ASKETIKA* verscheen in 1664) ook wel goede redenen **voor**: het was belangrijk om het boek toeganke-
lijk te maken **voor** de theologische wetenschap. Maar daarmee is **tegelijk** een belangrijke **beperking** van het **boek** **gegeven**: het is en blijft een zwaar academisch en scholastiek **werk** en **alszodanig** vrijwel onleesbaar **voor** het gemiddelde **gemeentelid**. En ook de **gemiddelde theologiestudent** zal het boek denk ik (of hij moet wel heel erg geïnteresseerd zijn) na een enkele bladzijde enigs-
zins geïrriteerd dichtslaan. Begrip stapelt **zich** op begrip, **onderschei-**
ding stapelt **zich** op onderschei-
ding, **definitie** stapelt **zich** op defi-
nitie. Daarvoor is het dan ook een scholastiek werk

In dit artikel zal ik **dit** boek dus niet gaan aanprijzen als een echte aanrader, want er is **geen** doorkomen aan. Maar dat betekent niet dat ook Voetius' (in scholastiek jargon verpakte) inzichten het overwegen niet waard **zouden** zijn. Integendeel. Voetius loopt rond in een oerwoud van begrippen en onderscheidingen, maar het is heel goed mogelijk om dat gegeven op te vatten als uitdrukking van de **ver-**
trouwdheid met de zaak waarover hij het heeft: zoals Eskimo's wel twintig aanduidingen **voor sneeuw** (een zaak waar **Eskimo's** zeer mee vertrouwd zijn) **schijnen** te hebben, zo **staan** Voetius **ontelbare begrip-**
pen en onderscheidingen ter be-
schikking om de zaak van de vroomheid aan te duiden en **and-**
ren er in binnen te leiden. Het laat zien dat Voetius een man **was van**
groot inzicht en diepe ervaring als het gaat om de praktijk van de godzaligheid, de Omgang met God. En daarom is het **zondermeer** de moeite waard om **even** stil te **staan** bij wat hij te zeggen heeft.

Inhoud

Om een **indruk** te geven van wat Voetius allemaal aan de **orde** stelt, geef ik hier **een opsomming** van de **hoofdstuktitels** (hier en daar kort ik de formuleringen wat in):

1. De ascetica of devotie
2. Verklaring van enkele **termen**
3. De **geestelijke overdenking**
4. Het gebed
5. De praktijk van de bekering
6. De **tranen** en het lachen
7. De praktijk van het geloof
8. De praktijk van het geweten
9. Het lezen van het goddelijke Woord
10. Het horen van het goddelijke Woord
11. De nabeschouwing van preken
12. De **praktijk van de Doop**
13. De praktijk van het Avondmaal
14. De **overdenking** van Gods **wer-**
ken en de **daaruit** voortvloeien-
de geestelijke **ondervinding**
15. Hoe men de dag **op** godzalige

en gelukkige wijze moet door-
brengen

16. De praktijk van de sabbat
17. Vasten, geloften en andere vor-
men van onthouding
18. De geestelijke krijgsdienst
19. Verzoeken
20. Geestelijke verlaten
21. **Euthanasia** of **wel-stervenskunst**
22. Het martelaarschap
23. Gezamenlijke **oefeningen** in
godsvrucht, in het bijzonder de
huisoefening
24. Het **christelijk** huisbezoek
25. Bijzondere **ascetiek**

Een lange lijst van **onderwerpen** die stuk voor **stuk** een **belangrijke** rol spelen in de praktijk van de godzaligheid, de Omgang met God. **Uit-**
eraard kan ik ze hier niet allemaal bespreken. Wel wil ik ten aanzien van een aantal thema's (de keuze is persoonlijk) **iets** van Voetius' inzichten doorgeven. Maar dat doe ik **nadat** ik ben ingegaan op de vraag wat Voetius onder godzaligheid verstaat.

Godzaligheid

Voetius' ascetiek (het woord is afgeleid van het Griekse *askéō*: oefenen) behandelt het **thema van de**
godzaligheid. Een **belangrijke** bijbeltekst in dit verband is 1 Timotheus 4 vers 7: **Oefen** (van: *askéō*) **uzelf in** de godsvrucht. Voetius geeft zelf **geen** precieze **omschrij-**
ving van de term godzaligheid (*pietas*). Maar op grond van andere werken van hemzelf en van andere auteurs kan godzaligheid wel **om-**
schreven worden als het godsdienstige leven in **geloofsgehoorzaam-**
heid aan God. Aan dit **godsdienstige** leven kan een innerlijke en een uiterlijke **kant** worden onderscheiden: het innerlijke geestelijke leven (*cultus internus*) en de meer uitwendige **vormen van** het dienen van G d (*cultus externus*). Godzaligheid kan ook omschreven **wer-**
den als: van God vervuld zijn. Een andere door Voetius veel gebruikte term is: devotie. En om toch een illustratie te geven van

Voetius' vaardigheid in het **geven** van definities, volgt hier de definitie van **devotie**: *Een dadelijke gene- genheid, & daad van de wil, tot stand gebracht door de godsdienst, omtrent de bereidheid tot alle ge- hoorzaamheid en dienst aan God, waarmee de mens zich geheel aan Hem beoogt toe te wijden en over te geven.*

Voetius **bespreekt** ook nog kort een aantal termen die ongeveer hetzelfde betekenen als godzaligheid of er een aspect van aanduiden. **Voor-** beelden daarvan zijn: verslagen- heid van hart, **opwekking**, geestelij- ke waakzaamheid, vertrouwelijke omgang met God, aankleven van God en **inkeer**.

Meditatie

De kern van de praktijk der godza- ligheid wordt **gevormd** door medi- tatie en gebed. Over de meditatie of **geestelijke** overdenking **zegt** Voetius onder andere het volgende: Meditatie is het aandachtig en op de eigen **ervaring** toegesneden be- schouwen van God en **goddelijke zaken**, zoals de **rechtvaardigheid** en de **barmhartigheid** van God, het leven en lijden van Christus, de liefde tot God en het **eeuwige** le- ven. Deze meditatie heeft als doel God en goddelijke **zaken** opnieuw te **ervaren**. Zo kan het **dan komen** tot **grotere** geestelijke blijdschap, **opwekking** en vervolmaking van al- le **deugden**, grotere vertrouwelijke omgang met **God** en als het ware een wandelen in de hemel.

Voor de geestelijke overdenking is aandacht en toewijding nodig die gevonden worden in de stilte en de rust van de **eenzaamheid**. Boven- dien **zijn** oprechtheid van hart, vu- righeid en volharding vereisten. Er **zijn** allerlei belemmeringen **voor** de meditatie. **bijvoorbeeld** het afdwalen van de gedachten, de **on-** beheerste **drang** van de **hartstoch-** ten en verzoeken aangaande on- ze zwakheid (de zogenaamde in- wendige belemmeringen). Maar er **zijn** ook uitwendige belemmerin- gen, bijvoorbeeld te grote aandacht

voor aardse zaken en nieuwsgierig- heid en bemoeizucht.

De **Schriftlezing** heeft een belang- rijke plaats in de geestelijke over- denking. In dat verband is een ge- zegde van de middeleeuwse theo- loog en filosoof Hugo van St. Vic- tor **inzichtgevend**: Het **lezen zoekt, de meditatie vindt, het gebed vraagt, de contemplatie smaakt.**

Maar ook het luisteren naar en het **nabetrachten** van preken en het le- zen van overdenkingen van ande- ren verrijken de eigen meditatie. De uitvoering van de meditatie be- staat in drie delen. De meditatie be- gint met de **voorbereiding** van de ziel (tot rust komen en een kort en krachtig gebed uitspreken) en het kiezen van de stof. Dit vindt de ei- genlijke meditatie plaats en die **wordt** afgesloten met een nabe- schouwing. Deze **nabeschouwing** houdt onder andere **in**: het terug- zien op de oefening, dankzegging, het zich overgeven **aan** God en het **zingen** van een **geestelijk** lied.

Het is boeiend om Voetius nog even **aan** het woord te laten over het belang van geestelijke **oefenin-** gen voor de student in de theolo- gie. Hij stelt de vraag of studenten **in** de theologie **zich** zodanig met hun theologische studie **moeten** be- zig houden dat ze weinig of nage- noeg geen tijd kunnen besteden aan de **oefeningen** van meditatie, gebed, gewetensonderzoek, her- nieuwing van bekering en **geloof**. Zijn antwoord luidt: nee, want het zijn juist deze oefeningen die ons met God verenigen en **ons** tot een geestelijk mens maken. En daarom moeten **theologiestudenten** maar denken **aan** de beken- uitspraak: Ik heb meer **vorderingen gemaakt door te bidden dan door re stude- ren**.

Verootmoediging

In het hoofdstuk over de praktijk van de **bekering** besteedt Voetius aandacht aan de **verootmoediging**: De **verootmoediging** bestaat uit een cognitief en een affectief deel. Het cognitieve deel houdt in **dat** we on-

ze zonden leren kennen door ons steeds weer te bezinnen op **Gods** wet. Deze **zondenkennis moet** zu- ver zijn, zonder geveinsdheid of verdoezeling. De **zonden** die **ons**, ondanks alle **moete** die we **daartoe** aanwenden, **niet** voor de geest ko- men of waarvan we ons niet be- **wust** zijn. **moeten** we erkennen zon- der ze met naam en toenaam aan te duiden. Bij het naspeuren van onze **zonden** kan een **zondenlijst** behulp- zaam zijn. Op de **lijst** van Javellus staan bijvoorbeeld: denken aan, ge- nieten van en verlangen naar het kwaad, nijd, toorn, geringschatting van de zonden, **minachting** (zon- den van het hart); liegen, schelden, twisten, tegenspreken, pochen, goedpraten van zonden (zonden van de mond); **kwetsen** van de naaste, zich het **noodzakelijke** ont- **zeggen**, zondigen uit **gewoonte** (**zonden** van bedrijf); niet aan God denken **op** een wijze en tijd **als ver-** eist is, zonder aandacht bidden, **be-** droefden niet **vertroosten** (zonden van nalatigheid).

Na het voor Gods aangezicht belij- den van de **zonden** volgt het affec- tieve deel van de verootmoediging. Daarin gaat het om droefheid naar God, vrees, **schaamte**, verontwaar- diging en heilzame wanhoop aan zichzelf. Dit laatste is een **heilzame** gave van de Geest **en** houdt niet in dat wij aan God of aan Christus' verdienste wanhopen.

Het lezen van het goddelijke Woord

Voetius geeft onder andere de vol- gende aanwijzingen voor het **bijbel-** lezen:

1. Het lezen dient **met** aandacht en eerbied te gebeuren, dat is: met **ge-** loof, **vrees**, onderwerpingen ge- hoorzaamheid. want het gaat **om** het Woord van God. 2. We **moeten** steeds voor ogen stellen **wat** het doel van de Schrift **is**: **ons** **wijs** te **maken** tot zaligheid en ons **ver-** stand en onze wil **meer** en meer te **volmaken** in **waarachtig** geloof en gehoorzaamheid. 3. Het gelezen ge- deelte **moet** als het ware herkauwd

worden en in het **verstand** en het geheugen opgesloten worden: we moeten geen vergeetachtige hoorders zijn. 4. We **moeten** er zoveel mogelijk naar streven om datgene wat **we** het laatst gelezen hebben tot voorwerp van onze overdenkingen te maken als **we** na het lezen **aan** het werk **gaan**, of als we opstaan **of naar** bed gaan, of als we 's **nachts** wakker worden. 5. Bij **elke** gelegenheid die zich **voordoet** moeten we aan anderen vertellen wat we gelezen hebben, tot wederzijdse stichting.

Geestelijke verlatingen

Voetius schrijft ook een uitgebreid hoofdstuk over de geestelijke **verlatingen**. Het bevat prachtige opmerkingen over de aard **van aanvechtingen** en **over** de manier waarop we met geestelijke verlating moeten omgaan. **Voetius'** behandeling **van het onderwerp** laat zijn diepe inzicht in het leven met **God** zien. **Over** bijvoorbeeld de symptomen **van de geestelijke verlating** zegt hij het volgende:

In tijden van geestelijke verlating achten mensen alle vertroosting gering, ze verdenken **anderen** die hen **willen** troosten **ervan** dat ze veel te gemakkelijk denken **over** Gods gerechtigheid en de ernst van de zonde, en dat ze een **veel** te mimie opvatting **van Gods** barmhartigheid hebben. **Aangevochtenen** worden geplaagd door smart, benauwdheid en een aanhoudende **onrust** die als een maalsroom hun **ge-moed** beroert. Ze zoeken de eenzaamheid en houden het kwaad dat ze bedreven hebben verborgen: **zelfs** een heel goede vriend kan zulke mensen maar nauwelijks **zover** krijgen dat ze daarover spreken en hun hart luchten.

Afronding

Wie verlangt naar geestelijke groei en verder wil komen in de Omgang met God, kan heel veel leren van **Voetius**. **Maar** dan is het wel noodzakelijk dat **Voetius'** werk ook

voor gemeenteleden toegankelijk wordt gemaakt. Dat zou **bijvoorbeeld** kunnen **door het** uitgeven van vrije **bewerkingen** van de verschillende hoofdstukken. Want inderdaad: er is in onze gereformeerde **traditie** als het gaat om het nadenken over onze **Omgang met** God veel materiaal voorhanden, maar het ligt, in elk geval **waar** het **Voetius** betreft, wel **op zolder onder een dikke hag stof**.

Volgende week: 'Kuyper: Nabij God te zijn'.

Aantekeningen:

– Gisbertus Voetius, *De praktijk*

der godzaligheid (TA ASKËTIKA sive Exercitia pietatis, 1664), **tekstuitgave met inleiding**, vertaling en commentaar door C.A. de Niet (Monografieën Gereformeerd Piëtisme), Utrecht: De Banier 1996, twee delen (de vertaling beslaat 619 bladzijden).

– De geciteerde poging tot begripsbepaling van de Nadere Reformatie is te vinden in: *Documentatieblad Nadere Reformatie* 19 (1995) 105-184, 108.

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, stom- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij

Donatus zijn verzekerd. Gewoon,

omdat Donatus in de praktijk bewijst

in te zijn wanneer Donatus het meeste

nodig is! Bij calamiteiten van welke

omvang en aard dan ook. Op basis van

op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus

kieszen voor verantwoorde bestedingen.

Jaarlijks wordt de winst van Donatus

in de vorm van premierestitutie terug

betaald. In de afgelopen 10 jaar

bedroeg deze premierestitutie gemid-

deld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat

betekent dat de leden samen de kracht

van Donatus bepalen. Een gemeen-

schapsgedachte die er inmiddels toe

heeft geleid, dat er ruim 75% van alle

kerkgebouwen in Nederland bij

Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk

gesprek met één van onze adviseurs.

Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

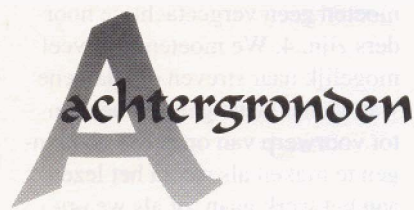
Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus n.a. Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel 073-612 21 11

NAAR MESSIAANS ONDERWIJS?

G.J. van Middelkoop

School met de Bijbel

Wat maakt een school christelijk? *H. Algra* – een van de **schrijvers** van het bekende geschiedenisboek *Dispereert niet* – **sprak** daarover op de **jaarvergadering van de Bond voor Christelijk Voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs CVHMO** in 1968. **Zijn** referaat droeg de titel *Het christelijk karakter van de school*.

Volgens Algra is het **wezen** van de christelijke school, dat zij een school met de Bijbel is. De sfeer is wel belangrijk, maar die maakt de school niet christelijk. De school is pas dan christelijk, wanneer de Bijbel er altijd bij is. **Elke** leraar moet dan **ook** de Bijbel **kennen**. De Bijbel moet **altijd** bij de hand zijn. De docent moet er thuis in zijn en hij **moet zijn** bewondering en eerbied ervoor overdragen op zijn leerlingen. Daarom zijn het begin en het einde van de **school** **dag** zo belangrijk: het lezen uit de Bijbel en het gebed. En bij dit alles moet dit het **grote** doel zijn: jonge mensen zo met de Bijbel leren omgaan, dat zij later persoonlijk, en in hun gezin en in de maatschappij, rijker en dieper kunnen leven met de Bijbel.

Concrete consequenties

Zo werd dit referaat samengevat door drs. *T.M. Gilhuis* in zijn boekje *Profiel van een school met de Bijbel*, dat in 1971 verscheen als eerste in de reeks *Cahiers voor het Christelijk Onderwijs*. Deze Cahiers werden uitgegeven door de *Unie School en Evangelie* – waarvan Gilhuis op dat moment voorzitter was – en waren bedoeld om de **bezinning over het eigen karakter** van & school met de Bijbel opnieuw te stimuleren.

Gilhuis vindt het verhaal van Algra te eenzijdig. Hij **vindt** het goed dat Algra pleit voor het kennen van de Bijbel, **maar** hij mist iets: je **moet ook concreet** wijzen op de bijbelse consequenties van dat **kennen** voor onze christelijke **bestaanswijze**. Je moet leerlingen niet uit de wereld halen om hen met godsdienstige dingen te confronteren, maar met hen over wereldse dingen spreken vanuit het **geloofsdelen**. Het **weten** van de **christelijke** school ligt niet in de eerste plaats hierin dat we de Bijbel leren **kennen**, **maar** veeleer daarin dat wij het kind **leren** de bijbelse normen te verstaan, en het helpen naar die **normen** te leven. En dan verwijst Gilhuis naar een tekst die hij veel vaker citeert in zijn publicaties, Micha 6 : 8: God **vraagt** van de mens niet anders dan recht te doen en **getrouwheid** lief te hebben en ootmoedig te wandelen met zijn God.

verzetstrijder

Voor Gilhuis is het zo, dat christelijk onderwijs allereerst het kind **recht** moet doen. Hart van de christelijke school behoort te zijn het **dienstbetoon** aan de leerling. De kinderen **moet** de **ruimte** krijgen. Ze behoren gelijke kansen te hebben. De school moet een **vorming** bieden die streeft naar een totale harmonieuze ontwikkeling van het **kind** naar zijn eigen aard. De leraren moeten de gestalte van Christus zichtbaar doen **worden** en de leerlingen dagelijks Zijn **nabijheid** laten ervaren. Over de **leerstof** op de christelijke school **zegt** Gilhuis dat die eerst moet worden geplaatst in een door de Bijbel bepaalde lijst. Een kader waardoor duidelijk wordt, vanwaar-

uit en met **welk** doel deze bepaalde leerstof **wordt gegeven**. Vanuit een christelijke kijk op mens en wereld moet de school **komen** tot een nieuwe omschrijving van het schooldoel en tot een geheel **nieuwe** didactiek. Concreet betekent dit voor Gilhuis het volgende: *de school moet de leerlingen opvoeden het goede te zoeken voor de samenleving. Ze moet de kinderen toerusten tot verzetstrijder:*

- tegen de oorlog en **voor** de **vrede**;
- tegen rassendiscriminatie en **voor** gelijkberechtiging;
- tegen de honger en voor een rechtvaardige verdeling van de welvaart.

We kunnen wel constateren dat het onderwijs naar de opvatting van Gilhuis sterk **maatschappijgericht** moet zijn.

Uiteengaande sporen

De volgende jaren laten heel wat discussie zien in de **kringen** van het Protestantisch-Christelijk onderwijs. Zowel in de *Cahiers* als in het *Bulletin, tijdschrift voor documentatie van en bezinning op het christelijk onderwijs* – dat enige jaren later van start ging – werd heel wat **geschreven** over de vraag **waar** het heen **moet** met het christelijk onderwijs. Titels van *Cahiers* &: *De Bijbel op school – ja maar hoe?*, *Eén gids – twee wegen?*, *Rechts en averechts, geven aan*, dat de **meningen** sterk uiteen gingen **lopen** over hoe je vorm moest geven aan christelijk onderwijs. In 1973 formuleerde F. Boerwinkel in het *Bulletin* een **nieuwe doelstelling voor opvoeding en onderwijs**, die in vergelijking met **vroeger** veel minder orthodox en **meer aardgericht** was. Deze nieuwe doelstelling **sprak** velen aan. We

komen straks op hem terug. De ontwikkelingen waren zo, dat Gilhuis op een werkvergadering van de Unie School en Evangelie in 1978 binnen het christelijk onderwijs drie stromingen signaleerde:

1. de orthodox-protestantse visie, die uit is op restauratie van de school met de Bijbel zoals die in de vorige eeuw gestalte kreeg;
2. de geëngageerde protestants-christelijke visie, die het onderwijs in een evangelisch kader wil plaatsen met directe betrokkenheid op politiek en maatschappij;
3. de radicale visie, die vindt dat je de leerlingen niet voor de huidige maatschappij, maar voor een totaal andere moet opgeleiden.

Identiteitscrisis

Het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum publiceerde – d eerder in 1978 – een discussiestuk over de identiteit van het christelijk onderwijs. Volgens het CPS verkeerde het christelijk onderwijs in een identiteitscrisis. Wat is het eigenlijke, het wezenlijke van het christelijk onderwijs? De verlegenheid is groot, antwoorden worden vaak slechts aarzelend gegeven. Men zoekt naar &uwe inhouden, of poogt te restaureren wat in de vorige eeuw christelijk onderwijs heeft.

De orthodox-protestantse visie gaat uit van de onfeilbaarheid van Gods Woord. Ze houdt vast aan het geloof der vaderen en wil een school die nauw verbonden is met de kerk. Ze denkt sterk verticalistisch en kent een belangrijke plaats toe aan het persoonlijke zieleheil. Ze zoekt zekerheden op religieus gebied en wijst nieuwe inzichten op het terrein van theologie en maatschappij af. Wie deze visie delen, strijden tegen modernisme, horizontalisme en geestelijke vervlakking. Tegenover de orthodoxe visie staat een geëngageerde protestantse visie. Deze wordt gekenmerkt door politiek en maatschappelijk engagement. Ze is gericht op het hier en nu en vertaalt het Evangelie in aardse verwachtingen, waarden en nor-

men. Ze legt minder nadruk op de dogmatische kant van het Christendom en zoekt meer naar het werkelijk humane, uitgaande van evangelische noties als vrede, liefde, gerechtigheid en medemenselijkheid. Deze visie heeft geen of een minder strakke binding aan een bepaald kerkgenootschap. Ze heeft een sterk horizontalistische instelling en ondergaat veel invloed van nieuwe theologische inzichten. Ze is onderwijskundig, politiek en maatschappelijk progressief. Ze zoekt een totaal nieuwe maatschappijvisie en meent soms dat de leerlingen maatschappijkritisch moeten worden opgeleid: de school moet rebelse jonge mensen afleveren die zich niet thuis voelen in onze kapitalistische consumptie- en prestatie-maatschappij.

Samenhang met geloofscrisis

Na deze schets stelt het CPS in zijn discussiestuk, dat de identiteitscrisis van het christelijk onderwijs ten nauwste samenhangt met de algemene geloofscrisis. De verschillen ten aanzien van het wezen van het christelijk onderwijs zijn in oorsprong van theologische aard. Daarin speelt een tegenstelling tussen horizontalisten en verticalisten. Tussen mensen die op het verleden gericht zijn en mensen die naar de toekomst kijken. Tussen politiek en maatschappelijk geëngageerden en verontruste orthodoxen die het heil privatiseren. Tussen conservatieven en progressieven. Na deze wat gekleurde tekening, is het niet verrassend dat het B S kiest voor de geëngageerd protestantse visie (waarvan de radicale visie die Gilhuis signaleerde, deel uitmaakt).

Wil het christelijk onderwijs de leerlingen blijven aanspreken of opnieuw gaan aanspreken, dan moet het volgens het CPS aan de volgende voorwaarden voldoen: Het moet de banden met kerken verbreken en boven de kerkelijke verdeeldheid staan. Het moet openstaan voor christenen van elke denomina-

tie, met ruimte en eerbied voor uiteenlopende interpretaties van het evangelie. Het moet andere godsdiensten en wereldbeschouwingen als gelijkwaardig aan het Christendom erkennen.

Het moet laten zien dat het Evangelie betrokken is op het dagelijkse leven en dat ook in het schoolgebeuren waarmaken. Het moet uitgaan van een ondogmatisch Christendom: geen binding aan belijdenis of kerkleer, maar een samen zoeken naar het rijk van vrede, liefde en gerechtigheid, van verzoening en van een menswaardig bestaan voor ieder.

De christelijke school moet geen dogmatisch belerend instituut zijn, maar ze moet in dienst staan van de humanisering van de samenleving, waarbij ze uitgaat van de evangelische waarden. Misschien moet de school wel meer een vormingsinstituut worden dan een onderwijsinstelling waarin het gaat om het bijbrengen van kennis.

Tot zover de zeer verhelderende tekening die het CPS in 1978 gaf over de ontwikkelingen binnen het protestants-christelijke onderwijs.

Vermaatschappelijking?

Het protestants-christelijke denken over onderwijs toont voortdurend een grote aandacht voor de maatschappelijke dimensie. De Nederlandse Protestants Christelijke Schoolraad stelt zich in haar twee discussienota's Bouwstenen voor een voortgezette discussie over het voortgezet onderwijs van 1982 en Bouwen aan christelijk onderwijs van 1985 wat terughoudend op. We lezen in deze nota's wel dat onderwijs kan worden omschreven als de voorbereiding tot het dragen van verantwoordelijkheid voor de toekomstige samenleving. Maar daarnaast wordt gewaarschuwd voor 'vermaatschappelijking' van de school. De school moet zich niet door de maatschappij laten beheersen, niet door zich daaraan aan te passen, maar ook niet door zich te verzetten tegen de maatschappij.

Feitse Boerwinkel

Bij Gilhuis kwamen we een sterke gerichtheid op de maatschappij tegen, die ook al radicale trekken vertoonde. Leerlingen moeten opgeleid worden tot verzetssrijder, zei hij immers. Dat radicale wordt ook gevoed door de opvattingen van dr. *Feitse Boerwinkel*. Boerwinkel, van huis uit Gereformeerd, maar via het Hersteld Verband Hervormd geworden, was directeur van Kerk en Wereld te Driebergen en van de Sociale Academie De Horst. Bij is vooral bekend door zijn publicaties *Inclusief denken – Een andere tijd vraagt een ander denken* (1966), *Einde of nieuw begin* (1974) en *Meer dan het gewone* (1977). Na zijn overlijden schreven T.M. Gilhuis en J. Hordijk (van het CPS) een boekje over de erfenis van Feitse Boerwinkel voor opvoeding en onderricht onder de titel *Gaat het al beginnen?* (1989).

Messiaans onderwijs

Gilhuis schrijft: Boerwinkel is gegrepen door de bijbelse opdracht, de aarde te bewerken en te behouden. Onze eerste zorg moet dan ook niet zijn: hoe kom ik in de hemel? Maar: hoe vervul ik mijn cultuuropdracht? We moeten trouw zijn aan de aarde en daar Gods koningschap zoeken. Het onderwijs moet opvoeden tot de uitvoering van de bijbelse cultuuropdracht die de mens in het paradijs kreeg. Boerwinkel spreekt liever niet over christelijk onderwijs, maar gebruikt graag de term *messiaans onderwijs*. Opvoeding en onderwijs staan in een perspectief: het bijbelse uitzicht op de wederkomende Messias, Die zijn Rijk in volheid zal doen aanbreken. Maar het Rijk van de Messias is niet een kwestie van het hiernamaals, maar het heeft betrekking op deze aarde. Daarom moet het christelijk onderwijs beseffen, dat het volledig ernst moet maken met de aardse werkelijkheden. En dat in het licht van het reeds aangebroken messiaanse rijk.

Boerwinkel zelf zegt het zo: We hebben een nieuw opvoedingsdoel nodig, namelijk dit: deze aarde te bewerken en te bewaren samen met en ten bate van alle mensen. Daarbij hebben we ook nodig de verwachting. Maar dan een verwachting die niet alleen gericht is op een leven na dit leven, maar op een vernieuwing van het menszijn op deze aarde. Gericht op een nieuwe manier van omgaan met elkaar overeenkomstig de Bergrede. Het geloof in de veranderbaarheid van mens en wereld door Gods kracht, waarbij mensen door Hem worden gebruikt, dat is het hartstuk van het evangelie.

Verandering van de samenleving

De huidige opvoedingspraktijk mist inspiratie en perspectief, schrijft Hordijk. Door de secularisatie is het zicht op het leven na dit leven verbleekt. Tegelijkertijd heeft daardoor het aardse leven ook richting en koers verloren. In deze richtingloosheid kan messiaans georiënteerd onderwijs ons verder helpen: het biedt een opvoedingsperspectief en geeft het onderwijs een gerichtheid op de toekomst. Onderwijs moet bijdragen aan vernieuwing en verandering van de samenleving. Daarbij heeft het godsdienstonderwijs de bijzondere functie dat het het messiaanse bevrijdingsperspectief (exodus!) moet verhelderen.

He moet dat messiaanse onderwijs er dan uitzien? Dat is nog moeilijk te zeggen. Maar toch: ander christelijk onderwijs is noodzakelijk. Christelijk onderwijs met een concrete W-schap en een eigen taak. Het moet vooral gaan om het handelen, een bevrijdend handelen vanuit messiaans perspectief. Deze navolgingsschool is minder verticaal gericht. Het is een open school, die samen op weg is met anders-gelovigen naar Gods grote Toekomst.

De grondslag in discussie

Gelovigen, zegt Hordijk verder, gingen genuanceerder denken over

Bijbel en belijdenis. De aandacht voor de persoonlijke verzoening met God in Christus verschoof naar het Verbond van God met mensen en de betrokkenheid bij het belofde Vredesrijk.

Ook als de Bijbel de grondslag blijft, maakt het wel verschil met welke ogen je de Bijbel leest en hoe de kern van het evangelie wordt verwoord. Zo neemt in veel christelijke scholen de openheid toe en de herkenbaarheid af. Er is slechts één mogelijkheid om het christelijk onderwijs weer levenskrachtig te maken. Het moet zich kunnen legitimeren op grond van nieuwe doelstellingen, normen en waarden. Er is een omslag in het denken. We zijn op weg van een sterk confessioneel bepaalde onderwijscultuur naar een cultuur die zich meer en meer kenmerkt door bijbels-geïnspireerd handelen. Van een grondslag- en belijdenis-school naar een op het evangelie gebaseerde levens- en praktijkschool, waar weten en kennen in dienst staan van het handelen. Een handelen dat wil bijdragen aan het realiseren van een rechtvaardige samenleving.

Verskil in geloofsvisie

De verschillen aanzien van het wezen van het christelijk onderwijs zijn in oorsprong van theologische aard. Dat lezen we al eerder in het discussiestuk van het CPS uit 1978. De opvattingen van Boerwinkel en Hordijk illustreren dat. De mens en de aarde zijn er ook nog! Dat leidde tot een heel andere manier van denken. De hemel verwaagt en wordt getransformeerd in een aardse toekomst. 'Van boven naar voren' noemde Geertsema dat. Dat leidt ook tot een overwaardering van de maatschappelijke dimensie in het denken over onderwijs en opvoeding. Het is goed dat Gereformeerd onderwijs wel een confessionele basis heeft!

N.a.v. T.M. Gilhuis/J. Hordijk, *Gaat het al beginnen? De erfenis van Feitse Boerwinkel voor opvoeding en onderricht*, Kampen 1989.

HET LIED VAN DE TWEE MARTELAREN TE BRUSSEL

F. van der Pol/G. Duijst

Kerkgeschiedenis

Het Lutherjaar 1996 ter herdenking van Luthers 450e sterfdag is al geruime tijd bezig. Het Luther-toerisme draait op volle toeren. Toeristische routes zijn uitgezet door Luthersteden als Eisenach, Erfurt, Worms en Wittenberg. Symposia en tentoonstellingen worden gehouden. De van de reformator wordt op allerlei vlak aangewend voor vandaag. Tijdens een herdenkingsbijeenkomst beklemdoende president Herzog de diepgaande invloed van de man uit Wittenberg op de Duitse cultuur. Hij sprak van een directe lijn tussen Luthers denken en de hedendaagse ideeën van gewetensvrijheid, gelijkheid en solidariteit met de zwakken. In een gesprek met het kerkelijk persbureau EPD verklaarde Hans Christian Knuth, de lutherse bisschop van Sleeswijk-Holstein, dat Luthers liefdesbrieven aan zijn vrouw Kätke erotisch en gepassioneerder waren dan welk nachtelijk tv-programma ook. Volgens de kerkleider was Luther de man met de meest realistische kijk op seksualiteit vóór Sigmund Freud.

Populaire straatjes

Veel van Luther wordt doorgetrokken naar onze tijd: zijn mening over gewetensvrijheid, recht van de enkeling, gelijkberechtiging van allen, solidariteit en tolerantie. Zijn respect voor deze waarden worden als erg belangrijk omschreven voor onze eigen, democratische tijd. Verder beschouwt men hem als een voortrekker van de oecumene. Zo legt het r.-k. Lutheronderzoek tal

van relaties tussen Luther en de voor-reformatische periode. Dit onderzoek voltrekt zich voor een belangrijk deel in oecumenisch perspectief.

Wat Luther geschreven heeft, omvat vele banden. Tekstkritisch wordt zijn oeuvre steeds verder in kaart gebracht. Maar in de beschrijving van zijn betekenis voor kerkelijke en sociale opvattingen dreigen de centrale theologische wortels van de reformatie weinig in reke-

ning te worden gebracht. Al te snel wordt hij in allerlei populaire straatjes ingepast. Over het centrum van zijn verstaan van de bijbelse boodschap, de rechtvaardiging door het geloof alleen, hoort men minder. Luther zou behept zijn met een overdreven sterk schuldgevoel en zondebesef.

Meelevend en bewogen

Het herdenken van Luther mag niet blijven steken in populaire straatjes, maar evenmin in een historische herinnering. In het geval 'Luther' kan dat ook moeilijk. Luthercitaten laten zich betrokken lezen en herlezen. Hoe meer je hem leest, des te enthousiaster hij maakt. Zijn denken is sprankelend, zijn schrijven bewogen. Luther verwoordt christelijke ervaring die inspirerend is. Dat is het geval in zijn proza, maar zeker ook in zijn poëzie. In deze bijdrage willen we in het bijzonder letten op een aangrijpend gedicht van zijn hand, *Ein neues Lied wir heben an*. Het is het eerste lied, dat Luther ooit componeerde en alleen daarom al is het bijzonder. Hij schreef het naar aanleiding van de executie van Hendrik Voës en Johannes Esch. Op de Grote Markt te Brussel werden ze in de zomer van 1523 levend verbrand. Zij werden & eerste martelaren van de Reformatie in de Nederlanden en tevens in Europa. Het lied begint zo:

*Ein neues Lied wir heben an,
Das walt Gott, unser Herre!
Zu singen was Gott hat gethan,
zu seinen Lob und Ehre.
Zu Brussel in dem Nederland,
wol durch zween jungen Knaben,*

*hat er sein Wunder-Macht bekannt,
die er mit seinen Gaben
So reichlich hat gezierer.*

Hendrik Voes en Johannes Esch vormen een indrukwekkend **voorbeeld** van bijbels verzet. Onder druk en vervolging demonstreerden ze wat navolging van **Christus betekent**. **Zelfverloochening** en overgave stonden centraal in hun **bestaan**. Zij leefden uit de kracht van God. In zijn lied legt Luther daar de vinger bij.

Het gedicht heeft tijdens de vervolgingen in ons land velen getroost. Ook op een bijzondere manier heeft het in een behoefte voorzien.

Het stond model voor weer een ander lied, het lied op de dood van Jan de Bakker. Dit oudste offerlied op een van de eerste **martelaars** in de Noordelijke Nederlanden is er duidelijk een navolging van.

In muzikale vorm

Van het gedicht verscheen een **Hoogduitse** en een **Latijnse** versie. Ook in het **Nederduits** werd het overgezet. In m'n boek over **Luther** gaf ik een **Nederlandse** vertaling van de twaalf coupletten tellende tekst.¹ Maar wat in de reformatietijd over de navolging van **Christus** beleden werd, kan ook worden overgedragen in muzikale vorm.

Daarvoor heb ik de tekst omgezet in een meer vrije bewerking, waarbij het aantal coupletten is teruggebracht van twaalf naar acht.

G. Duijst, de cantor van onze Theologische Universiteit, schreef voor het lied een melodie in **16e-eeuwse** stijl. Tijdens een Cantorij-uitvoering op de Schooldag zal het voor het eerst worden gezongen. Binnen deze **muzikale** omlijsting zal aan de **450e herdenking** van de sterfdatum van **Maarten Luther** aandacht worden besteed.

We geven hieronder de bewerking in z'n geheel, daarna volgen nog enige opmerkingen over de melodie, de zetting en de uitvoering van het lied.

Het lied van de twee martelaren te Brussel, door de sofisten van Leuven in 1523 verbrand

Koor- en orgelzetting

1. Komt, zingen wij voor God de Heer. Brengt met dit nieuwe lied Hem eer.
Verkonigt wat Hij heeft gedaan. Roemt alleen nu Zijn gro- te Naam.

Te Brussel in de Nederlanden borg God in vader- han- den

twee jonge mannen, kna- pen nog. Hij toonde hen Zijn Al- macht

en sterkte hen met Zijn kracht. A- men.

2. **Eén heette Hendrik, vroom, oprecht.**
Johannes d'ander en terecht:
hij kreeg genade. Door Gods Geest
vormden z' een muur tegen het Beest.
De Satan met zijn helse listen
riep Leuvense sofisten.
Die dreigden, vleiden met hun mond.
Spitsvondig, wijs, vol verraad
verleidden zij tot het kwaad.

3. **De boze vijand van weleer**
ging als een razende tekeer.
Hij spuilde over hen zijn kwaad,
zo grimmig, vol van eeuw'ge haat.
Hun wijding werd hen afgenomen.
Hun pijn werd hen ontnomen.
Een brandstapel werd opgericht.
Zij klaagden met niet één woord.
Een 'Amen' slechts werd gehoord.

4. **Hun** allergrootsteketterij:
'het bloed van Christus maakt ons vrij'.
Die zuiv' re leer bracht hen de dood.
Maar God redde hen uit angst en nood.
Hij had hen door Zijn Geest herboren
en beiden uitverkoren.
Van aflaat en bedenksels vrij,
tot priesterdienst verheven,
offerden zij hun leven.

5. **Twee grote vuren** *stak men aan.*
Nieuwsgierig gingen allen staan.
De mannen kwamen dichterbij,
traden in 't vuur, zij zongen blij.
Te Brussel in de Nederlanden
borg God in Vaderhanden
twee knapen, door het vuur verbrand.
God maakte martelaars rijk,
bracht hen in Zijn koninkrijk.

6. **De moordenaars** krompen ineen.
Zij wilden vluchten, ach waarheen.
Gods Geest meldt immers overal
hoe Kains vloek hen treffen zal.
De wijze Leuvense sofisten
verzonnen nieuwe listen:
'De mannen hebben voor hun dood
door angst en nood verteerd
zich van hun Heer afgekeerd'.

7. **Maar 't bloed** van Abel schreeuwt van d' aard.
En voor wie nu 't geloof bewaart
spreekt Jezus' bloed met nog meer kracht.
De Middelaar redt uit de nacht
van zonde, duivel, 't akelig graf.
Zijn bloed wast de vuilheid af.
De as van de gelovigen
stuift her en der, door elk land,
maakt ied' re vijand te schand'.

8. **Gods Woord** houdt stand, zingt allen blij.
De bloemen bloeien, 't is voorbij
die koude winter, donk' re nacht
van hels geweld en satans macht.
Laten de duivels nu nog liegen
de wijzen ons bedriegen:
de dwaasheid van het kruis maakt sterk.
Komt, hield dan nu voor Hem neer
geeft Hem allen eeuwig eer.

Amen

Maarten Luther (1483-1546)

Bewerking: F. van der Pol

Muziek: G. Duijst (naar 16e-eeuwse motieven)

Iets over de melodie, zetting en uitvoering van het lied

De melodie van het lied is in 16e-eeuwse stijl geschreven.

Ook de vierstemmige zetting voor gemengd koor en orgel past daarbij. Tekst en muziek vormen zo een eenheid.

Omdat het lied een verhaal vormt, moet het eigenlijk in zijn geheel gezongen worden. Enige variatie in de uitvoering is daarbij welkom. Er zijn een aantal mogelijkheden:

A. Bij alleen maar samenzang is beurtzang en/of afwisseling met iemand die solo zingt aan te bevelen.

B. Als er gebruikgemaakt wordt van een koor, kan het lied afwisselend eenstemmig (solist of samenzang) en vierstemmig gezongen worden. (Een zetting voor vierstemmig mannenkoor is te krijgen bij G. Duijst.)

C. Als het lied alleen door een koor uitgevoerd wordt, kan de afwisseling gezocht worden in eenstemmig koor, vierstemmig koor en solist.

Het kan begeleid worden op orgel en/of andere instrumenten. Ook hier kan afwisseling in aangebracht worden.

Op het eerste gezicht lijkt misschien het ritme van het lied wat moeilijk. Toch is het goed zing-

baar. Een voorwaarde is dat het goed voorgezongen wordt. Belangrijk is ook dat de maat ervaren wordt. Je moet het gevoel krijgen dat je op de maat van de muziek kunt lopen. Nergens stopt die maat. Ook niet aan het eind van een couplet. Meteen na de vierde tel zet het volgende couplet al in met de opmaat. Steeds doorlopen dus.

¹ F. van der Pol, *Een bedelaar vindt rust. Maarten Luther 1546-1996. 450e sterfdag*. Goes 1996, 135-138. De vertaling is gekleurd op & Duitse tekst afgedrukt in *Archief voor Kerkelijk Geschiedenis*, V (1834) 466-470: 'Ein Lied von den zweijen Martyren Christi zu Brüssel, von den Sophisten zu Wven verbrannt, geschehen im Jahr 1523. D. Martinus Luther'.

S de-impressies

Van synodelid tot gemeentelid

De synode is niet **meer**. Een aantal maanden hebben we ermee geleefd, **mee** geslapen en erin geademd. Zelfs in **vakantietijd** kon ik er niet echt afstand **van nemen**. Op de achtergrond bleven steeds weer opspelen de discussies en de **afwegingen** die gemaakt waren en de **besluiten** die nog genomen **moesten** worden. Ook het bestaan in **Berkel** is een **stukje** van mezelf geworden. Het **fietspaadje naar m'n** werk in de kerk kan ik dromen. Maar donderdagavond is het gestopt. De vergaderzalen worden geschoond, de **kasten** zijn leeggeruimd, de **apparatuur** is verkocht. Binnenkort zal niets **hier meer** herinneren aan ons verblijf. 'Zelfs haar plaats kent haar niet meer' **zegt de bijbelse uitdrukking** heel mooi. We **kunnen** alleen nog nakaarten. Ons eigen **werk** is zal alleen via archiefstukken toegankelijk zijn. Te beginnen bij de Acta. Het werk & **verzet** is ligt vanaf heden ter beoordeling van de geschiedenis. Dat geeft wel een speciaal gevoel. Aan onze **benoeming tot afgevaardigde was** ook een speciaal gevoel verbonden. Het **was** toch best wel een eer. Als je dat **zelf al** niet voelde. dan praatten **anderen je** dat wel aan. Wekenlang **genoot** je bijzondere belangstelling. 'Hoe is het op de **synode**'. Aan deze positie zat ook een gevoel van macht verbonden. **M'n gereformeerd geweten zwakt dat wel onmiddellijk** af tot 'zeggen-schap'. Maar bij & uitoefening wordt ook macht **ervaren**. Nu **na de** sluiting is dat **stralenkransje** van belangrijkheid compleet verdwenen. Met alle **anderen** ben ik weer **gewoon gemeentelid** en niet **meer**

synodelid. De resultaten van **ons werk liggen open en bloot midden** in de kerken. Ieder mag er op schieten, ieder kan er **al of geen gebruik** van maken.

Gen publiekstrekker

Het 'kerkvolk' **was** de **grote** afwezig bij deze synode. Zelf bewaar ik herinneringen aan de GS Leeuwarden, aan een **openingsavond** voor de GS Ommen. Voor mijn besef zat de kerkzaal vol. Ook **zie ik nog** tijdens beraadslagingen **groepen** mensen als luisteraars **op** de publieke tribune. Maar de 'tribunes' van **kerkstoelen** hadden tijdens deze synode voortdurend **overcapaciteit**. We **trokken gewoon geen publiek**. Onze 'PR' was niet **sterk**. Al vrij snel ont stond in de **eerste weken** een publieke opinie van 'waar zijn ze **mee** bezig'. En **vrijwel** niemand voelde de aandrang daar **eens** persoonlijk naar te gaan **kijken**. Eerlijk **gezegd** is er ook **helenaal** niets aan. Zo'n publieke synode-zitting is oersaai. Van de **dertien weken** was er maar één middag, die een beetje interessant **was voor** buitenstaanders. Iemand van de **Berkelse regelingscommissie**, die nog wel eens wat zittingen had **bijgewoond**, zei dat hij pas de voorlaatste week geboeid had zitten te luisteren. Dat **was** tijdens de **algemene beschouwingen over het liturgierapport**. Maar alle andere keren **trok een** rij sprekers aan het (denkbeeldige) publiek voorbij. En je moest al veel geduld **hebben** om er vier of vijf van aan te horen. Ze spraken over **stukken die jij** niet doorzag. Ze zagen problemen waar jij geen oog voor had, zelfs vermoed had dat ze ooit zouden kunnen bestaan. Ze

hielden stemmingen **over** zinsneden waar jij de draagwijdte niet van beseft. Die ervaringen deden een paar catechisanten-groepen op. Het **eigenlijke** werk van **oordeels- en besluitvorming** heeft ook vooraf plaats. **Pas** in de laatste fase krijgt het publiek er ook zicht. **op**. Maar er voltrekt zich dan een spel **dat** voor de kijkers niet doorzichtig is. Een suggestie voor een volgende synode kan zijn om **gedurende** de zittingen een voorlichter aan te stellen. Een actief **voorlichtingsbeleid** zou dienstig zijn. Daarnaast doen we er misschien goed **aan gewoon** te erkennen dat synodezittingen niet aantrekkelijk te maken zijn. Kijkdichtheid zullen we op een **andere manier moeten** zoeken,

Meegevalen

'De eerste weken kwam ik thuis en dan zei ik: dit nooit meer!' Onder de koffie **keken** we terug op onze synode-ervaringen. De broeder van 'nooit **meer**' moest toch bevestigen dat je nooit nooit moet zeggen. Op basis van de **tweede helft zou er** wat hem betreft een tweede **keer** mogen komen, maar dan zou hij er wel anders aan beginnen. Het is **meegevalen**. Die reacties horen we de laatste weken meer, ook van buiten onze synodale kring. Het **zegt** achteraf natuurlijk wel iets over de verwachtingen die men had. Er leefden nogal wat ideeën hoe deze synode op **ontwikkelingen** in de kerken zou **reageren**. **Mensen** waren bang voor een **reactiehouding**. **Ingezette** vernieuwingen zouden vast wel worden teruggedraaid. Die **onheilsvorspellers** merken nu dat ze geen **gelijk** heb-

ben gekregen. Wel is er af en toe **f**linkop de **r**an getrapt, maar over het algemeen **i**s de vaart erin gebleven. En dan denk aan de zaken van het **v**rouwenstemrecht en de zegen, **l**iturgische vernieuwingen en het **h**uwelijksformulier, het diakonaat en het buitenlandse beleid zorg voor de opleiding en er zou nog meer te noemen **z**ijn. Meevallers. **M**is-schien een **r**eden om de eigen **w**eersvoorspelling eens wat bij te stellen. Er hangen niet alleen donkere wolken boven onze kerken. Een positieve **k**limaatsverandering zet door.

Persoonlijke ontmoeting

In de loop van 13 weken hebben we elkaar wel leren kennen. Dat was na de vakantie te zien en te horen. 'Zeg had hij nu een bril of vergis ik me?' vroeg m'n **b**uurman mij over een van de **p**redikanten. 'Zeker', wist ik uit betrouwbare **b**ron door te **g**even 'die heeft hij trouwens niet ingeruild voor lenzen, maar zijn ogen zijn zover bijgesteld dat hij geen bril meer nodig heeft!' Een andere **p**redikant had aanwas onder zijn neus **g**ekregen en werd **d**aar **f**link mee geplaagd. De gebruinde tint van **s**ommigen werd vergeleken met het **s**tudeerkamerwit van anderen. De **e**erste week werden er vakantie-ervaringen uitgewisseld. Ook circuleerden foto's, **s**tatiefoto's en **n**atuurlijk de kiekjes van Ter Beek. **A**an tafel vonden **w**e tijd om met elkaar te praten. **O**ver pastorale zorg voor studenten, over **c**atechismuspreken, over **b**egrafenisrituelen en persoonlijke geloofservaringen. Juist deze gespreken **w**erken eraan mee, dat we elkaars opstellingen bedoelingen **l**eerden vertrouwen en waarderen.

De synode uit-lachen

Bij een goed kamp **h**oort een bonte avond. De laatste avond voor de sluiting van de synode wordt tradi-

tioneel **o**ok voor dat doel vrijgehouden. We noemden dat wat versluisend 'humoristisch-kritische evaluatie'. We moesten emotioneel een drempel **n**emen om eraan te beginnen. Kun je niet beter **s**nel naar huis **g**aan in plaats van een 'JV-avond met stukjes' te houden. Maar met name achteraf hebben we allemaal de ervaring hoe goed het werkt. Een bonte avond biedt een zinvol ritueel **o**m **a**f te **k**ikken, met een spotlach naar **j**ezelf te **k**ijken, en met een positief wij-gevoel afscheid te nemen.

De zelfspot **o**ntbrak trouwens al die weken **l**ang niet. In de 'wandeling' bij & vergaderzalen hing een **d**oek. Met stiften kon je daarop markante en geestige uitspraken kwijt. **Z**oals deze: 'Dominees bidden niet voor **h**et **e**ten, **o**uderlingen **w**el.' **L**euk gevonden **e**n nog waar **o**ok, maar dan in deze **z**in dat volgens gewoonte **a**lleen de broeders ouderlingen voorgingen aan tafel. Het waarom van m'n gewoonte is niemand bekend. Net als de zin van andere rituelen, zoals het staan bij het zingen en bij het **s**luitingsgebed, maar het **b**lijven **z**itten bij **m**dere gebeden. Met al onze vergaderrituelen en gewoonten **z**ijn we heel serieus **o**mgegaan. Dat **m**ocht dan op de laatste avond wel even **a**nders. Het werd met recht een bonte avond. Een levend kwartet-spel met kwartetten van o.a. 'kathederklevers, brutale deputaten en genegeerde adviezen'. Degene die het **v**aakst had gesproken **k**reeg een medaille voor zijn inzet en een aanmoedigingsprijs voor een **v**olgende synode! In **c**anon **z**ongen we het lied van de eenstemmigheid en we

oefenden liturgische lichaamstaal in een polonaise. Het meest sprekend was de lichaamstaal na afloop. We dronken **n**og even wat in de **h**al. **E**n waar je anders **g**roepjes zag discussiëren en mannen die **e**lkaar **b**edrijvig voorbijliepen, daar was het nu een grote kring, die nog wat stil stond na te genieten van het spannende beeldverhaal over de lotgevallen van het klooster De Bron (= naam van het kerkgebouw). We waren **m**oe van het lachen en verzadigd van het luisteren. Dankzij een rustgevend **v**ooreenspraakje uit Pietje **p**uk konden we allemaal ontspannen gaan slapen.

Een tijdperk ten einde, de tijd gaat door.

Het gereformeerde klooster in het **s**chertsverhaal beleefde het einde van het tijdperk van de 'dominicanen'. Ik verklap **v**erder niets van de geheime lotgevallen. Maar wel is vast te **s**tellen dat met de afsluiting van het professoraat van dr. J. Douma het eind van een tijdperk in zicht komt. In de voorlaatste week hebben we in een speciale zitting aandacht aan zijn naderend afscheid **g**egeven. De opvolger van professor Douma is een man van een jongere generatie. In **z**ijn toespraakje gaf hij **a**an dat hij wel tegen zijn **t**oekomstige leeropdracht op **z**ag. 'Is er nog ethiek na Douma?' was zijn quasi vertwijfelde vraag. De hoogleraar **m**oest op het **l**aatste van de synode nog dienst doen als deputaat en adviseur. Bij de **z**aak van de echtscheiding **h**ad

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 026-3333169

Het hotel waar mevrouw zich **U**IT
en meneer zich **T**HUIS voelt
Fam. Van der Straaten

hij een belangrijke inbreng. Belangrijk, maar niet beslissend. Want & problematiek van de echtscheiding pastoraal hanteerbaar te maken, kan zelfs een hoogleraar niet doen. Ook als vergadering kwamen we er niet echt uit. Wel is nog eens in een viertal uitgangspunten samengevat wat we in feite allemaal al uit de bijbel weten over echtscheiding. Maar de echte vragen gaan over die situaties waarvoor geen directe bijbelse voorschriften voorhanden zijn. De beantwoording daarvan stelt grotere eisen aan de wijsheid van kerkleden en kerkeraden. Want is het geen biblicisme om met een aantal bijbelplaatsen een vrij gebied af te grenzen (echtscheiding toegestaan na overspel, ontucht en geloofsverlating) en alles wat daarbuiten valt in principe ontoelaatbaar te verklaren? Maar is het omgekeerd geen infectie met de kwade tijdgeest wanneer je mogelijkheden tot echtscheiding verruimd wilt zien? Voor & bezinning op die vragen hebben we blijvende ethische voorlichting nodig. Ethiek na Dourna, voor christenen die de heiligheid van het huwelijk willen bewaken. Op de synode kwamen we er niet precies uit. Wel hebben we iets geregeld om kerkeraden te stimuleren een samenhangend pastoraal beleid en goed onderling overleg te voeren. Het eindresultaat verdient wel geen schoonheidsprijs, maar het is toch een begin.

Harmoniemodel

In onze tafelgesprekken zijn we natuurlijk druk aan het evalueren geweest. Aan onze tafel zochten we naar een typering voor deze synode. 'Grijs' vond de een, en hij bedoelde iets van 'vlees noch vis'. Niet erg positief dus. Een ander dacht meer aan de synode van 'het-gat-in-de-dijk'. Die zag kennelijk iets doorsijpelen wat alleen maar erger zou worden. Een derde vond het woord 'compromis' beter passen. De meeste instemming vond uitein-

delijk de typering van het harmoniemodel. In omgevaarigden was heel de bandbreedte aan visies binnen onze kerken vertegenwoordigd. Het werd tijdens ons werk ook duidelijk dat je grenzen niet kunt trekken tussen ouderen en jongeren, tussen ouderlingen en predikanten. Het gaat ook niet om zulke goedkope tegenstellingen. Toch zijn er verschillen. Die bleken tot het laatste toe te bestaan. Wat met name bleek in de houding tegenover & Nederlands ~~f~~ Kerken. De & was voor het duidelijk appèl dat uitging en kon bidden om een bekering, een verandering in opstelling van de broeders. De ander had beschaamd of een veranderde houding ook in onze eigen opstelling mocht blijken. Maar de verschillen leidden niet tot een opdeling in kampen en tot voorspelbaar stemgedrag. In de ontvankelijkheidsdiscussie van de beginwelen zat nog veel angst en onzekerheid, misschien zelfs wantrouwen. Maar in de laatste weken waren die vrijwel verdwenen en konden we door aanvaarding en vertrouwen tot gezamenlijke besluiten komen. Inzake de liturgie en de gezangen gingen we met algemene stemmen de kramp voorbij. Nu moeten we nog voorzichtig leren om onbekrompen met liturgische variaties om te gaan.

Afscheid

Op de eerste synodedag vroeg een redactielid me of ik voor de Reformatie de synodeindrukken wilde verzorgen. Met veel werkplezier heb ik me in deze stukjes gegeven. Het bood me een dankbare gelegenheid de intensieve ervaringen van me af te schrijven. Ook ben ik heel blij met de respons, die ik kreeg. De plechtige kerkvergadering een menselijk gezicht geven, dat heb ik bedoeld en zo is het ook overgekommen. Niet een redactie-medewerker schreef een journalistiek verhaal maar ik mocht mijn persoonlijke indrukken geven. Bij deze per-

Kleintje

R. ter Beek

ZAKKER

Ik kan niet verder. Ik stap af. Het asfalt van het fietspad staat rechtop tussen mijn en de synode. De sloten puilen uit. Overal scheuren en golvende in de weg. De boompjes staan schots en scheef. Iemand heeft al hekken neergezet. Er is gespannen. Rechts ligt de oorzaak: een van de Rottebergen. Iemand van de kerkeraad in Bergschenhoek heeft me verteld dat ze de Rotte gaan uitbaggeren. Deze bult moet de bagger bergen. Daarvoor hebben ze een nieuwe deklaag aangebracht. Die is gaan schuiven. Een druppel klei zakt in de ondergrond. Een golf grond rolt kreunend en zuigend uit en perst de sloten binnenstebuiten. Het hekt piept. Bomen maaien. Het fietspad kronkelt als een slang op de vlucht. Twee dagen lang. Ik had er bij willen zijn. Ik sjor m'n fiets over de ravage.

soonlijke benadering paste voor mijn gevoel ook een meer persoonlijke ondertekening. Een beetje trendy, een beetje popie, dat besefte ik wel. Maar in deze persoonlijke stijl voel ik me het beste thuis. Daarmee wil ik voor deze laatste keer afscheid nemen.

Beroepbaar¹

Kandidaten:

MJ.C. Blok, Wortmanstraat 170,
8265 AH Kampen, ☎ (038)
3328202.

G. Meijer, Schoolstraat 11, 8261
KA Kampen, ☎ (038) 3312958
R.R. Roth, Keulsestraat 83,
8262 TV Kampen, ☎ (038)
3325883.

Predikanten:

DS J. de Wolf, Populierenhof 15,
8091 DR Wezep, ☎ (038) 3763948.

Studenten met spreekconsent¹

E.G. Kremer, tot 6 oktober 1996; ☎
(038) 3322740.

J.J.Th. Doedens, tot 6 oktober
1996; ☎ (038) 3316077.

R.J. Meijer, tot 8 februari 1997; ☎
(033) 4755262.

J.P. Kruiger, tot 14 maart 1997; ☎
(0341) 551673.

P.H. Vos, tot 28 mei 1997; ☎ (038)
3324134.

Beroepen te Bussum-Huizen:

H. Drost te Brunssum-Treebeek
(wijk Venlo).

¹ Nieuwe opgaven en wijzigingen: W.L. de
Graaff, ☎ (038) 333 12 01.

Schorsing

Bedum – Emeritus-predikant ds.
H.W. Ophoff is door de kerkenraad
van de gemeente te Bedum voor
een periode van drie maanden ge-
schorst. Dit werd op zondag 8 sep-
tember jl. tijdens de erediensten
aan de gemeente meegedeeld. Over
de reden van de schorsing wilde de
kerkenraad maandag 9 september
jl. nog geen nadere mededelingen
doen.

Emeritaat

Nieuwerkerk aan den IJssel – Op
zondag 15 september jl. nam dr.
C.J. Smelik afscheid van de ge-
meente te Nieuwerkerk a/d IJssel
in verband met zijn emeritaat.
De afscheidsdienst, die om 19.30
uur begon, werd gehouden in de
Nieuwe Kerk (herv.) aan de J.A.
Beijerinkstraat.

Cornelis Johannes Smelik werd op
3 juni 1931 te Den Haag geboren.
Hij bezocht daar en in Apeldoorn
het gymnasium en studeerde aan de
Theologische Universiteit te Kam-
pen. Op 16 september 1956 werd
hij te Veenendaal voor het eerst in
het ambt kvestigd.

In 1961 verhuisde hij naar Bun-
schoten-Spakenburg, vanwaar hij
in 1969 overstapte naar Enschede-
Zuid/West.

In 1980 deed ds. Smelik intrede in
Capelle aan den IJssel om in 1994
naar Nieuwerkerk aan den IJssel te
vertrekken.

Ds. Smelik was onder meer voorzit-
ter van de Commissie van Overleg
in Zendingszaken, docent gods-

dienst aan de Gereformeerde Socia-
le Academie te Zwolle, scriba van
de Generale Synode te Arnhem en
preses van de Generale Synode te
Heemse. Verder was hij ook redac-
teur van *De Reformatie*.

Op dit moment is hij president-cu-
rator van de Theologische Universi-
teit te Kampen.

Herdenking Vrijmaking

Winsum – Op vrijdag 27 septem-
ber a.s. wordt in de kerk van Win-
sum-Obergum een bijeenkomst ge-
organiseerd ter herdenking van de
instituering, als vrijgemaakte ge-
meente, van de kerk te Winsum.
Deze instituering vond 50 jaar gele-
de plaats, op 22 september 1946.

Management Partner International B.V. Counseling, Coaching & Training

MPI organiseert voor predikanten in jan./feb. 1997 (d.v.) een maatwerk-trai-
ning 'Effectieve Persoonlijke Communicatie' in leidinggeven aan de ander
en aan jezelf.

Zowel inter-communicatieve als intra-psychische individuele aspecten, die
samen de effectiviteit van het functioneren bepalen, komen intensief aan bod.

MPI is goed op de hoogte van de situatie van de deelnemers. Het practicum
sluit volledig aan bij hun behoeften en het geleerde is direct toepasbaar in de
praktijk!